O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

Қонун - ҳам қилич, ҳам қалқондир!

ИНСОН ВА ҚОНУН

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ–ОММАБОП ҲАФТАЛИК ГАЗЕТАСИ

1996 йил 30 январдан чиқа бошлаган	2000 йил 16 май, сешанба	№ 20 (172)	Сотувда эркин нархда

Қарор ва ижро

ТАДБИРКОР КИМ ВА ТАДБИРКОРЛИК НИМА?

Тадбиркорлик ўзи нима, кимлар тадбиркорлик фаолиятининг субъектлари ҳисобланади? Кимлар тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқига эга эмас, кимлар тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини текшириш ҳуқуқига эга, деган саволлар кўпчиликни, айниқса, тадбиркорлик билан шуғулланаётган кишиларни қизиқтириши табиий.

Тадбиркорлик деганда амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ даромад олишга қаратилган, юридик ва жисмоний шахслар томонидан маҳсулот ишлаб чиқариш йўли билан таваккал қилиб ва ўз мулкий жавобгарлиги остида амалга ошириладиган ташаббускор фаолият тушунилмоғи лозим. Тадбиркорлик фаолияти юридик шахс ташкил этган ҳолда ва якка тартибда жисмоний шахслар томонидан ҳам амалга оширилиши мумкин. Бинобарин, тадбиркорлик фаолиятининг субъектлари юридик шахслар ҳамда якка тартибдаги тадбиркорлар, чет эл фуқаролари ёки юридик шахслари, фуқаролиги бўлмаган шахслар бўлиши мумкин.

Лекин давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг мансабдор шахслари, шунингдек, қонунларда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиши ман этилган бошқа шахслар тадбиркорлик фаолиятининг субъектлари бўлишлари мумкин эмас.

Тадбиркорлик субъектлари фаолиятини текшириш режали тартибда махсус ваколатли орган қарорига биноан йилига бир марта амалга оширилиши мумкин.

Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ўз вақтида тўла ҳажмда тўлаб турадиган, аудиторнинг ҳар йиллик тегишли хулосаларига эга бўлган ҳамда тадбиркорлик фаолиятининг бошқа норма ва қоидаларига риоя этадиган тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини текшириш назорат қилувчи органлар томонидан икки йилда бир марта амалга оширилади.

Тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини текшириш уларнинг назорат қилувчи органлар томонидан ишлаб чиқаришга халақит бермаган ҳолда 30 календар кун давомида амалга оширилади. Бунда тадбиркорлик фаолияти субъектлари уларнинг ваколат доирасига кирмайдиган масалалар бўйича талабларини бажармаслик ҳамда текшириш мавзуига оид бўлмаган материаллар билан таништирмаслик ҳуқуқига эгадирлар.

Ўтказилган текшириш натижалари қонун ҳужжатларида белгиланган муддатларда тадбиркорлик фаолияти субъектларига маълум қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Кичик ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришни рағбатлантириш бўйича Республика мувофиқлаштирувчи Кенгаши фаолиятини фаоллаштириш тўғрисида»ги 57-сонли Қарорига кўра Адлия вазирлигида янги кичик ва ўрта тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш бошқармаси ташкил этилган бўлиб, шунга мувофиқ Тошкент шаҳар Адлия бошқармасида ҳам бўлим тузилиб, тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш, уларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш борасида фаолият олиб борилмоқда.

Республика Адлия вазири А.Полвон-зоданинг «Халқ сўзи» газетасида чоп этилган «Тадбиркорнинг кўнгли тўқ бўлсин» сарлавҳали мақоласида республикамизда иқтисодий ислоҳотларни ривожлантиришда хусусий мулк эгаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоялаш, ҳар хил ғайриқонуний аралашувлар ҳамда ноқонуний текширувлар оқибатида тадбиркорнинг қўли ишдан совиб, ҳафсаласи пир бўлиб, қилаётган самарали ишини ҳам ташлаб кетаётганлигига алоҳида тўхталган. Бу эса ўз навбатида мамлакат иқтисодий ривожига, турмуш фаровонлигига, ижтимоий барқарорликка, мулкдорлар синфини шакллантиришга, давлатимиз раҳбари томонидан қўйилган стратегик вазифани амалга оширишга салбий таъсир кўрсатаётганлиги таъкидланиб, республика адлия идоралари таркибида жорий қилинган янги бошқарма ва бўлимларнинг ушбу долзарб масаладаги асосий вазифалари белгилаб берилди.

Тошкент шаҳар Адлия бошқармасининг барча масъул ходимлари шаҳардаги туман палаталарига бириктирилган ҳолда улар тадбиркорликка тўсқинлик қилиш, фаолиятга асоссиз равишда аралашиш ва ноқонуний текшириш фактлари, уларнинг ҳуқуқларини бузувчи қарорлар, ҳаракатлар ва бошқа шунга ўхшаш ҳолатларни атрофлича ўрганиб, тегишли амалий ёрдамлар бермоқдалар.

Бошқарамада янги бўлим ташкил этилиши муносабати билан ишонч телефони иш бошлади ва доимий навбатчилик ташкил этилди. Ушбу телефон орқали асосан жойларда тадбиркорликка тўсқинлик қилиш, улар фаолиятига асоссиз равишда аралашиш ва ноқонуний текшириш фактлари хабар қилинмоқда ва бундай ҳолатлар юзасидан тегишли чоралар кўрилмоқда.

Бундан ташқари Вазирлар Маҳкамасининг юқорида айтиб ўтилган қарорига кўра кичик, ўрта ва хусусий тадбиркорлик субъектларига етказилган моддий ва маънавий зарарни ундириб бериш масаласида адлия органларига берилган ваколатлар доирасида судларга даъво аризаси билан мурожаат этилмоқда. Масалан, 1999 йил 18 сентябр куни Тошкент шаҳар Отчопар буюм бозори ҳудудида икки нафар милиция ходимлари хусусий тадбиркор фуқаро Ш.Шарафуддиновга тегишли бўлган 14 та рулон газламаларни ноқонуний равишда олиб қўйган ва тадбиркорнинг уларга берган тушунтиришларини инобатга олишмаган. Натижада тадбиркор Ш.Шарафуддинов 7 ой мобайнида савдо фаолияти билан шуғулланмасдан келган ва унга 50.000 сўм моддий ҳамда 200.000 сўм маънавий зарар етказилган. Тадбиркорга етказилган зарарларни ундириб бериш мақсадида адлия бошқармаси Чилонзор туман судига даъво ариза билан мурожаат қилди. Суднинг 2000 йил 19 апрелдаги ҳал қилув қарорига кўра хусусий тадбиркор Ш.Шарафуддиновга етказилган зарарлар шахсан айбдор шахслардан ундириб берилди.

Шунингдек, 1999 йил 23 декабрда Тошкент шаҳар Акмал Икромов туманида жойлашган «Карвон-Бозор» Улгуржи Савдо Комплексида савдо қилаётган хусусий тадбиркор Зумрад Сайфуллаеванинг 44-сонли дўконида туман Давлат солиқ инспекцияси ходимлари томонидан назорат текшируви ўтказилган ва 408 та 49.200 сўмлик кир ювиш воситаларининг сифат сертификати йўқлиги сабабли олиб қўйилиб, тадбиркорнинг дўкони муҳрлаб кетилган.

Бу ҳолат юзасидан З.Сайфуллаевага нисбатан Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодексининг 166-моддаси 1-қисми билан маъмурий иш қўзғатилиб, мазмунан кўриб чиқишлик учун 2000 йилнинг 5 январ куни туман судига юборилган.

З.Сайфуллаеванинг судга ўзига тегишли бўлган 408 та 49.200 сўмлик кир ювиш воситаларининг сифат сертификатларини тақдим қилгани ва охир-оқибат унинг ҳаракатларида ҳуқуқбузарлик аломатлари йўқлиги сабабли туман судининг 05.01.2000 йилдаги ҳал қилув қарори билан мазкур иш тугатилиб, олиб қўйилган кир ювиш воситалари эгасига қайтариб берилган.

Ҳолбуки, З.Сайфуллаева туман ДСИ ходимлари томонидан ўтказилган текшируви вақтида ундан талаб қилинган мавжуд кир ювиш воситалари сифат сертификатларини дарҳол топиб беролмай, кейинроқ бўлса-да, уларни туман ДСИга бориб кўрсатганида солиқ инспекцияси ходимлари томонидан ҳеч қандай чора кўрилмасдан асоссиз равишда сифат сертификатларини судга тақдим этиши лозимлиги таъкидланган.

А.Икромов туман Давлат солиқ инспекцияси ходимларининг қонунга хилоф равишда қилган ҳаракатлари натижасида хусусий тадбиркорга моддий ва маънавий зарар етказилган деб топилиб, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодексининг 991, 1021-моддалари талабларига кўра З.Сайфуллаеванинг 15 кундан зиёд вақт мобайнида савдо фаолияти билан шуғулланмай солиқ ва суд идораларида юриб моддий ва маънавий зарар кўрганлиги учун жами 150.000 сўмни жавобгарлардан ундириш лозимлиги тўғрисида туман судига даъво ариза киритилди.

Адлия бошқармасининг 2000 йил 28 апрелдаги буйруғи билан бошқарманинг барча ходимлари туман катта нотариуслари, ФҲДЁ бўлими мудирлари ва туман судлари консультантлари палаталарда тадбиркорларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича давлат ҳокимияти идоралари, ўқув муассасалари ўқитувчилари ва бошқа мутасадди ташкилотлар вакилларини жалб қилган ҳолда амалий машғулотлар ўтказмоқдалар.

Давлатимиз раҳбари томонидан билдирилган юксак ишончга виждонан барча имкониятимизни ишга солиб, амалий чора-тадбирлар ишлаб чиққан ҳолда ёндашмоқ биз - адлия идоралари ходимларининг биринчи галдаги вазифамиздир.

Акмал ИНАНБАБАЕВ,
Тошкент шаҳар адлия бошқармаси бошлиғи ўринбосари

Адлия вазирлигида

ШАРТНОМАЛАР ИЖРОСИ ҚАНДАЙ?

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Республика Прокуратураси, Республика Олий Хўжалик суди ҳамкорлигида ижтимоий комплекс тизимидаги хўжалик юритувчи субъектларнинг раҳбарлари, юридик хизмат ходимлари ва шартномавий муносабатларга масъул шахслар иштирокида семинар-йиғилиш бўлиб ўтди.

Йиғилишни Адлия вазири ўринбосари вазифасини бажарувчи Хуршид Содиқов кириш сўзи билан очди ва олиб борди.

Семинар-йиғилиш қатнашчилари Адлия вазирлигининг бўлим бошлиғи Одилбой Маҳмудовнинг «Ижтимоий комплекси таркибига кирувчи корхоналарда шартномалар тузиш ва улар ижросини таъминлашнинг аҳволи тўғрисида»ги ва Республика Олий Хўжалик судининг судьяси Есенбек Ешниязовнинг «Шартнома мажбуриятлари бузилишида жавобгарлик» мавзуларидаги маърузаларини тингладилар.

Йиғилишда шартнома мажбуриятларини бажаришда ижтимоий соҳа комплекси тизимидаги вазирлик, уюшма ва ассоциациялар томонидан ҳуқуқбузарлик ҳолларига йўл қўйилаётганлиги ҳолатлари мавжудлиги таъкидланди. Эндиликда бундай камчиликларга йўл қўйиб бўлмаслиги, бозор иқтисодиёти қонуниятларини ривожлантиришда, хўжалик шартномаларини тузиш ва шартномавий мажбуриятларни бажаришда, шартнома принципларини, яъни шартномавийлик эркинлиги, ўзаро манфаатдорлик, интизомга риоя этиш, тарафларнинг ўзаро мулкий жавобгарлигини қарор топтириш энг долзарб вазифа деб қаралиши эътироф этилди.

Адлия вазирлиги матбуот хизмати

ВАТАН ДЕБ ЖОН БЕРМОҚ ТИРИКЛИКДИР

«Юртим, туроним, сендан айрилмоқ менинг ўлимим. Сенинг учун ўлмоқ менинг тириклигимдир», деб ҳайқирган Фитрат, Чўлпон, Беҳбудий, Абдулла Қодирийларни Ватан унутмади. Руҳларини шод этди. Миллатпарвар юрт ўғлонларининг қони тўкилган тупроқда азиз бир маскан бунёдга келди: «Шаҳидлар хотираси» мажмуаси...

12 май. Бу кун юртимиз тарихи зарварақларидан муносиб жой оладиган бўлди. Шу куни Президентимиз ташаббуси билан Тошкент шаҳрининг Юнусобод туманида жойлашган Бўзсув мавзесида истибдод даврида қатағон қилинган, бевақт хазон бўлганларнинг хотираси учун тикланган «Шаҳидлар хотираси» мажмуаси очилиш маросими бўлиб ўтди. Шаҳид кетганлар хотирасига бағишлаб Қуръон тиловат қилинди. Уларнинг рамзий қабри зиёрат қилинди. Анъанага биноан йиғилганларга ош тортилди.

Хотирлаш маросимида мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов нутқ сўзлади. **«Шаҳид кетган аждодларимиз хотирасига бағишланган, ғоят қисқа муддатда қад ростлаган бу ёдгорлик мажмуини айнан шу жойда - кўпдан-кўп тарихий воқеаларга гувоҳ бўлган қадимий Бўзсув соҳилида барпо этганимиз бежиз эмас, албатта,** - деди Юртбошимиз. **- Одамларнинг юрагида мудҳиш из қолдирган қатағон йилларида бу кўримсиз жарлик Алвасти кўприк деб совуқ ном олган, инсон қалбига қўрқув соладиган бу қаровсиз жойда халқимизнинг минглаб асл фарзандлари отилган. Бекафан, бежаноза, ном-нишонсиз кўмиб ташланган.**

Мана шу жойдаги миллионлаб инсонларнинг шу кунгача чирқираб ётган руҳи поклари бугун барчамиздан, эзгу ишларимиздан рози бўлиб, шояд ором топган бўлса ажабмас».

Мажмуа очилишида сўзга чиққан қатағон қурбонларининг фарзандлари, яқин қариндошларининг ҳаяжонли нутқларида уларнинг бошига тушган фожиали кунлар, мусибатлар эсланди. Мамлакатимиз Президенти ташаббуси билан бошланган мазкур тадбирнинг мазмун-моҳияти ҳақида, унинг нечоғлик катта аҳамиятга эга эканлиги ҳақида сўзладилар. Шундай савоб ишни амалга оширишда бевосита иштирок этганларга ҳамда Юртбошимизга кўзларида ёш билан миннатдорчилик билдирдилар.

Маросим сўнггида Президент Ислом Каримов оммавий ахборот воситалари ходимлари билан мулоқот ўтказди. Қатағон йилларида қурбон бўлган аждодлар хотираси олдида ўз инсоний бурчимизни бажо келтириб, шу муборак жума тонгида қилган барча дуои фотиҳамиз, Илоё, ижобат бўлсин, дея тилак билдирди.

...Шундай қилиб, шаҳидларни ёд этиш бошланди. У ҳали давом этади. Энг муҳими, бекафан, бежаноза шаҳид кетган мард ўғлонларнинг қабри барпо этилди. Муқаддас масканлардан бирига айланадиган бу ёдгорлик мажмуасига зиёратга келганлардан ўтганлар руҳи шод бўлади. Ва албатта, яқин ўтмишдаги беомон кулфатлар, беаёв ноҳақликлар қурбонига айланганларнинг ёди авлодларни дориломон кунларнинг қадрига етишга ундаб туради.

Арофат ОРТИҚОВА,
«Инсон ва қонун» махсус мухбири

Суратда: маросимдан лавҳалар.

Шаҳидлар хотираси

"ИСТИҚЛОЛДА ҚАДР ТОПГАН ОТАМ-А..."

Қайси юртдаки инсон қадрланса, унинг хотираси улуғланса, ўша юрт обод бўларкан, уни Оллоҳ ёрлақаркан.

Юртимизда қатағон қурбонлари Хотира мажмуасининг қурилиши ва очилиши мамлакатимиздаги миллионлаб кишилар қатори менинг ҳам қалбимни юртбошимизга, давлатимизга, эришган истиқлолимизга, улуғ халқимизга нисбатан миннатдорчилик ҳисси билан лиммо-лим тўлдирди.

Қувонмай, таъсирланмай бўладими, орадан шунча йиллар ўтиб бўлса-да, мамлакатимизда ҳақ қарор топиб, Ватан ва халқ озодлиги йўлида қурбон бўлган фидойилар хотираси абадийлаштирилди.

Мен ҳаяжонланаман, таъсирланаманки, ушбу ўрнатилган хотира мажмуаси менинг отамга ҳам ёдгорлик, ушбу анжуман менинг падари бузрукворимнинг ҳам маросимидир.

Қўлимда Ўзбекистон Республикаси прокуратурасининг жавоби - 1998 йил 20 ноябрдаги «Реабилитация ҳақида далолатнома»си.

«Худойназаров Хидир, 1882 йилда туғилган, Сурхондарё вилоят, Денов туманидаги Илонсой қишлоғидан, ўзбек, Куйбишев номли колхоз аъзоси, 1937 йили 30 июлда Ўзбекистон ССР Жиноят кодексининг 66-моддаси, 1-банди бўйича колхозчилар орасида бузғунчилик ташвиқоти олиб борганликда айбланиб қамоққа олинган.

Ўзбекистон ССР НКВДси қошидаги учликнинг 1937 йил 25 октябридаги қарори билан отишга ҳукм қилинган. Ҳукм 1937 йил 12 ноябрда ижро этилган.

Жиноий иш 1989 йил Ўзбекистон ССР прокуратурасида ўрганилиб, Худойназаров Хидирнинг судланганлиги асоссиз деб топилган.

Ўзбекистон Прокурорининг 1989 йил 24 августда тасдиқланган хулосасига биноан Худойназаров Хидир реабилитация қилинган...»

Хўш, марказдан жуда узоқда, тоғ этагидаги чекка бир қишлоқда мироб бўлиб ишлаб юрган киши нима учун халқ душмани бўлсину қандай қилиб бузғунчилик билан шуғуллансин?

Мустабид тузумнинг халқни ўзига эргаштира оладиган, ўз қишлоғи, элга бошчилик қила оладиган, ҳурмат-эътиборли, нуфузли кишиларни орадан олиб ташлаш сиёсатини кўпчилик билмас, билганда ҳам иложсизликдан бошқа чора йўқ эди.

Падари бузрукворимни дастурхони очиқ, тўйга ҳам, маъракага ҳам, умуман, қишлоқ ҳаётига бош-қош бўладиган халқпарвар киши бўлган, дейишади.

Олий Мажлис сессияси олдидан

МАСЪУЛИЯТНИ ТЎЛА ҲИС ЭТАЙЛИК

Янги таҳрирдаги «Аудиторлик фаолияти тўғрисида»ги Қонун лойиҳаси юзасидан

Республика Президенти Ислом Каримовнинг «Текширишларни тартибга солиш ва назорат оргнлари фаолиятини мувофиқлаштиришни такомиллаштириш тўғрисида»ги Фармони билан Соғлиқни сақлаш ва Халқ таълимидан ташқари бошқа барча тизимлардаги назорат-тафтиш хизматлари бекор қилингандан сўнг у жойлардаги мутахассислар тармоқ раҳбарлари билан ўзаро келишилган ҳолда аудиторлик фирмаларини тузиб олдилар ва бу фирмалар фақат шу тизимларга хизмат қилиб келаётир. Шу сабабдан бу аудиторлар (аудиторлик фирмалари)нинг текширувлари ва берган хулосаларини холисона ва мустақил дейиш қийин. Чунки уларнинг мазкур соҳаларда корхоналар раҳбару мутахассислари билан узоқ йиллар давомида ҳамнафас бўлиб ишлаб келишгани бир-бирлари билан аввалдан боғланиб қолганликлари сир эмас.

Шу боисдан ҳам тизимларга қарашли корхоналарнинг бошлиқлари шартнома тузишга боришган тадбиркорлик йўли билан ташкил бўлган мустақил аудиторлик фирмаларига эшикларини ёпиб қўйишмоқда. Бундан ташқари барча тизимлардаги корхоналар, хоҳлашса-хоҳлашмаса, ўзларига «ички» хизмат қилаётган аудиторлик фирмалари орқали йилига бир марта текширувдан ўтадилар. Аммо бу тизимларга кирмайдиган, яъни тадбиркорлик йўли билан ташкил бўлган ва ҳозирги кунда республикадаги хўжалик юритувчи субъектларнинг 80-85 фоизини ташкил қилаётган корхона ва ташкилотларнинг аксариятида аудиторлик хизматининг моҳиятига, аҳамиятига тушуниб етмаяптилар.

Айрим солиқ идоралари ҳам, корхоналарнинг молиявий ишига аралашаётганлар сифатида, аудиторлик фирмаларини ўзларига қандайдир «рақиб» деб ҳисоблашаяпти. Аксарият корхоналардан йиллик ҳисоботни қабул қилишда аудиторлик текшируви ва хулосалари талаб қилинмаяпти, яъни ҳар бир хўжалик юритувчи субъектнинг иқтисодини кўтаришда аудиторлик хизматининг жуда зарурлиги тан олинмаяпти. Натижада кўпчилик ташкилотларнинг молия-хўжалик фаолиятида қонунбузарликлар ва нохуш ҳолатлар юзага келаётир. Бу ҳол, албатта, уларнинг банкрот бўлишига ёки молиявий инқирозга тушишига, оқибатда тугаб кетишига сабаб бўлмоқда. Шу сабабли бир йилда бир марта аудиторлик хизматидан фойдаланишни корхоналар учун қонун билан шарт қилиб қўйилиши лозим.

Солиқ бошқармасидан тушган маълумотга кўра, вилоятдаги мавжуд 9774 та корхонадан 3529 тасида 1998 йил ҳисоботи аудиторлик хулосалари билан қабул қилинган. Уларнинг ярмидан кўпи фақат январ-феврал ойларида корхоналарнинг 4-6 варақдан иборат молиявий натижаси ва бухгалтерия балансига қараб, 1-2 кун ичида тузилган. Бухгалтерия ҳисоб-китоблари тўлиқ текширилмаганлигидан бундай хулоса ҳеч вақт хўжалик юритувчи субъектнинг молия-хўжалик фаолиятини тўлиқ акс эттирмагани каби мавжуд хато ва камчиликларни ҳам тугата олмайди ва корхона иқтисодий ҳолатига аниқ баҳо бера олмайди. Шу боисдан мулкчилик шаклидан қатъий назар, йиллик ҳисоботлар ҳар бир хўжалик юритувчи субъектдан солиқ идоралари ва банкларга фақат бухгалтерия баланси ва молиявий натижасига қараб эмас, балки ишончли ва малакали ўтказилган аудиторлик текшируви якунига кўра тузилган хулоса билан топширилиши шарт. Шундагина корхоналар ишини давлат томонидан назорат қилишнинг зарурати қолмайди.

Мамлакатимизда аудиторлик хизматининг ўрни тобора кенгайиб бормоқда. Келажакда бу соҳадаги рақобат янада хучаяди, ўз хизмати билан обрў топган бундай фирмалар фаолият миқёсини кенгайтира боради, фаолият тармоғини кенгайтиради. Бизнингча, бундай имкониятлар аудиторлик фирмаларидан кўра, кўпроқ аудиторлик компанияларига тўғри келади.

Юқоридаги мулоҳазалардан келиб чиқиб, амалдаги Қонуннинг айрим моддаларига қуйидагича ўзгартиришлар киритиш лозим, деб ўйлаймиз:

1-модда. Аудит.

«Аудит... мақсадида ўтказиладиган молия ҳужжатларининг холисона, мустақил экспертизаси ва таҳлилидир. **Аудиторлик текшируви натижаси бўйича хулосалар йиллик бухгалтерия балансининг ва молиявий ҳисоботнинг ажралмас қисми ҳисобланади.** Аудит, шунингдек...».

2- модда. **Аудитор, аудиторлик фирмаси, аудиторлик компанияси.**

2-банд. «Аудиторлик фирмаси, **аудиторлик компанияси** - юридик ёки жисмоний шахс томонидан тузилган, белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган ўз низомига кўра, фаолият соҳаси аудиторлик хизматлари кўрсатишдан иборат бўлган **ва тизимларга боғланмаган** корхонадир. Аудиторлик фирмалари аудиторлик компаниялари кичик корхоналар, масъулияти чекланган жамиятлар ва бошқа ташкилий-ҳуқуқий шаклдаги корхоналар тарзида тузилиши мумкин, очиқ турдаги акциядор жамиятлар бундан мустасно».

3-банд. «Аудиторлар, аудиторлик фирмалари, **аудиторлик компаниялари** давлат рўйхатидан ўтиб, лицензия олганларидан кейин ўз фаолиятларини бошлайдилар».

6-модда. Аудитор хулосаси.

«Аудитор хулосаси - **ўтказилган аудиторлик текширувига асосланиб тузилган** ва бухгалтерия ҳисоб-китобини юритишга ҳамда ошкор қилинадиган йиллик молиявий ҳисобот ҳужжатлари тайёрлашига доир хўжалик юритаётган субъектнинг ҳисобот ҳужжатлари қай даражада мувофиқлиги хусусидаги аудитор фикри билан баён қилинган, имзо қўйилган ва муҳр билан тасдиқланган ҳужжатдир».

13-модда. Аудиторлар палатаси.

Амалдаги Қонуннинг 13-моддаси «Аудиторлар палатаси»га бағишланган бўлиб, унинг фаолияти мазмуни, йўналишлари давр талабларидан келиб чиқилган ҳолда баён этилган. Таассуфки, аудиторлик хизматининг ҳаётга етарли татбиқ қилинмаётганида, унинг ривожланмаётганида, унга нисбатан муносабатнинг ўзгармай қолаётганида, «Аудиторлик фаолияти тўғрисида»ги Қонуннинг қабул қилинганига 7 йилдан ошган бўлса-да, ҳанузгача Аудиторлар палатасининг тузилмагани ҳам ўзининг таъсирини кўрсатаяпти, деб ўйлаймиз.

Шу сабабли, Қонун янги таҳрирда тасдиқлангунга қадар Аудиторлар палатаси ташкил қилинмас экан, қабул қилинадиган Қонун ва аудиторлик фаолиятига доир бошқа ҳужжатлар бажарилмасдан қолаверади, республика иқтисодиётига аудиторлик хизматининг бериши мумкин бўлган катта фойдаси ва самараси сояда қолиб кетаверади. Қисқаси, аудиторлик хизматининг ҳаётга тўлиқ татбиқ қилиниши бу соҳага алоқадор ҳар бир идоранинг мазкур масалага масъулият билан ёндашишини талаб қилади.

Хуррам НОРҚОБИЛОВ,
«Ал-Ҳаким ат-Термизий» мустақил аудиторлик фирмаси бош директори

ИШЧИ КУЧИ МИГРАЦИЯСИ

ёхуд ўз ҳақ-ҳуқуқини таниган одам... алданмайди

Халқаро меҳнат бозори

Умумжаҳон хўжалик алоқаларига қўшилишимиз учун олиб борилаётган иқтисодий-ижтимоий сиёсатнинг муҳим таркибий қисмларидан бири ишчи кучи ташқи миграцияси ҳисобланади. Ишчи кучи миграцияси халқ фаровонлигига, иқтисодий ривожланишга, ички ва ташқи пул-молия бозори муносабатларига ижобий таъсир қилиб, мамлакат меҳнат бозорининг ривожланиш даражасининг ўсишига, чет элларда иш билан банд бўлган фуқароларимизнинг малакасини оширишга, замонавий технология ва техникани ўрганиш, тадбиркорлик маданиятини ва тажрибасини бойитиш, қонунчиликка риоя қилиш, умуминсоний қадриятларнинг миллий маданиятимиз билан уйғунлашувини тезлаштиришга кўмаклашади.

Маълумки, ишчи кучи миграцияси ишчи кучи юборилган мамлакатга ҳам, бундан ташқари, ишчи кучининг эгаси — халқаро меҳнат бозорига чиққан фуқаролар ва мутахассисларга ҳам фойдалидир. Айни пайтда ҳар жиҳатдан қонуний ташкил қилинган ташқи миграциягина етарли иқтисодий самара беради.

Миграциянинг қандай омилга кўра юзага келиши ҳам муҳимдир. Амалга ошириш стратегияси ва тактикаси олдиндан ишлаб чиқилган, оқибатлари ҳисобга олинган миграция турлари бўйича кўзланга мақсадга тезроқ эришилади. Соҳа фани ва амалиёти шуни кўрсатадики, ишчи кучи ташқи миграциясидан фойдаланишдан олдин унинг омиллари қанақа бўлишини ишлаб чиқиш лозим. Чунки миграция ҳосил қилувчи омилларнинг юзага келиши учун замин яратмасдан туриб бу жараённи бошқариб бўлмайди.

Ҳозирги пайтда мамлакатимиз миграция сиёсатининг асосий мақсади Ўзбекистоннинг мустақил иқтисодий-ижтимоий ривожланишига миграция оқимларини хизмат қилиши нуқтаи назаридан фуқароларнинг асосан хорижий мамлакатлардаги ривожланган тармоқлар ва корхоналарда касб-малакага эга бўлиши билан боғлиқ.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1995 йил 19 октябрдаги «Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг хорижий мамлакатлардаги ва хорижий мамлакатлар фуқароларининг республикадаги касбий фаолияти тўғрисида»ги қарори билан тасдиқланган Низомларга кўра Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг чет эллардаги шартномавий профессионал фаолияти ва Ўзбекистон Республикасига хорижий мамлакатлар фуқаролари ишчи кучининг жалб этилиши тартибга солинган. Жумладан, Ўзбекистон Республикасига хорижий ишчи кучларини жалб қилиш ва улардан фойдаланишнинг тартиби расман белгиланган. Унга кўра ишчи кучини жалб этиш ва ундан фойдаланишни тартибга келтириш ва доимий равишда назорат қилиш функцияси республика ва ҳудудий меҳнат органлари зиммасига юклатилган. Жумладан, Ўзбекистоннинг ҳуқуқий шахсларига, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фаолият кўрсатаётган хорижий инвестиция ташкилотларига, хусусий хўжалигида ёлланган хорижий ишчи кучидан фойдаланувчиларга (иш берувчиларга) ва якка тартибда Ўзбекистон Республикасида яшайдиган хорижий ва ўзбекистонлик жисмоний шахсларга Ўзбекистон Республикасида хорижий ишчи кучидан фойдаланишга ва уларни жалб қилишга «рухсатнома» берилиши; хорижий мутахассисларнинг Ўзбекистон Республикасида меҳнат фаолиятини амалга оширишга ҳуқуқий рухсатномалар берилиши; иш берувчи юридик ва жисмоний шахсларни Ўзбекистон Республикасига хорижий ишчи кучларини жалб қилиш ва улардан фойдаланиш тартибига амал қилишларини назорат қилиш; уни бузганликлари учун жазо бериш чоралари қўлланилиши; бу жараён ва унда қатнашувчилар ҳақида маълумотлар банкини ташкил қилиш каби функциялар киради.

Иш берувчиларга хорижий ишчи кучидан фойдаланиш ва уларни жалб қилиш рухсатномалари улар жойлашган ва меҳнат фаолиятини амалга ошириши назарда тутилаётган ҳудуддаги давлат меҳнат органлари (меҳнат бошқармалари) томонидан берилади.

Иш берувчи хорижий мутахассисни жалб қилиш ва ундан фойдаланиш рухсатномаларини олиш учун меҳнат бошқармасига раҳбар томонидан имзоланган ариза, хорижий фирмалар ёки чет эл фуқаролари билан хорижий мутахассисларни жалб қилиш шартлари ва сабабини, амалга оширилаётган юмушни бажариш олдиндан келишилганлигини тасдиқловчи шартнома лойиҳаси ва бошқа қонуний талаб қилинадиган ҳужжатларни тақдим этиши лозим.

Одатда ҳужжатлар ҳудудий меҳнат органига топширилгандан сўнг 15 кун муддат ичида рухсатнома бериш масаласи кўриб чиқилади. Рухсатномага ҳудудий орган бошлиғи имзо чекиши ва ҳудудий орган муҳри босилиши лозимлиги белгилаб қўйилган.

Ўзбекистонда амал қилувчи тартибга кўра иш берувчиларга хорижий ишчи кучидан фойдаланиш тўғрисидаги рухсатномалар 1 йил муддатга берилади.

Рухсатномалар амал қилиш муддатини узайтириш, рухсатномани олиш тартиби каби ҳудудий меҳнат органлари томонидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудига касбий фаолиятини амалга ошириш учун келаётган хорижий мутахассис кириб келмасдан олдин иш берувчи тегишли ҳудудий меҳнат органидан «меҳнат фаолиятига ҳуқуқий тасдиқнома» олган тақдирдагина бу мутахассис белгиланган тарзда мамлакатимизда меҳнат қилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасига хорижий ишчи кучларини жалб қилиш ва улардан фойдаланиш рухсатномасига асосланган ҳолда ишчи кучини мутахассис сифатида ёллаш хоҳишини билдирган иш берувчилар олдиндан меҳнат шартномасини тузадилар.

Меҳнат шартномаси ишдан бўшаш муносабати билан муддатидан илгари якунланса ёки хорижий мутахассислар иш жойини ўз истаги билан ташлаб кетса, иш берувчилар уларнинг рухсатнома ва ишдан бўшатилганликлари тўғрисидаги буйруқни тегишли ҳудудий меҳнат органига тақдим қиладилар. Ушбу ҳужжатларни ўз вақтида топширмаган иш берувчиларнинг рухсатномалари вақтинчалик тўхталиши ва ушбу ҳолат бир неча бор қайтарилганда рухсатномалари бекор қилиниши мумкин.

Ҳар бир ҳудудий меҳнат органи Ўзбекистонда ишлаш учун кириб келаётган мутахассисларнинг кириш визалари тўғрилигини текшириб кўрадилар. 3 кун муддатда тегишли ички ишлар органида рўйхатдан ўтмаган, республикага туристик виза билан кириб келган, аммо «ишлаш ҳуқуқига эга эмас» деган белгиси бўлган визали паспорт эгаларининг рухсатнома олиш учун тақдим қилган ҳужжатлари қабул қилинмайди.

Ўзбекситон Республикасида ишчи кучи ташқи миграцияси оқимларини назорат қилиш ва тартибга солишда давлат идораларининг (Меҳнат вазирлиги, Ташқи ишлар вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги) мувофиқлаштирувчи фаолияти йўлга қўйилган бўлиб, улар ўз йўналишлари бўйича соҳадаги давлат сиёсатини амалга оширишни таъминлашади.

Бугунги кунда Ўзбекистон 79 та мамлакат билан халқаро меҳнат бозори муносабатларига киришган. Бу мамлакатлардан ишчи кучининг Ўзбекистон Республикасига келиши тўғрисида расмий статистика маълумотлари мавжуд.

Ўзбекистон билан хорижий мамлакатларда касб ўрганиш, малака ошириш, ишлаш бўйича битимлар имзолаган давлатлар сирасига Жанубий Корея, АҚШ, Япония мамлакатлари киради.

Миграция соҳасида Ўзбекистон Республикаси эришган институционал-ташкилий ва амалий тараққиётни Ҳамдўстлик давлатлари билан қиёсласак, шуни кузатамизки, республика бу соҳадаги энг муҳим халқаро ҳуқуқ нормаларига қўшилган. Бу ҳужжатлар жумласига 1949 йилги Женева Конвенцияси, Женева Конвенциясининг 1977 йилги қўшимча протоколлари, 1966 йилги Фуқаролик сиёсий ҳуқуқлар бўйича халқаро келишув, 1966 йилги Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар бўйича Халқаро Келишув, 1950 йилги Инсон Ҳуқуқлари бўйича Европа Конвенцияси, 1961 йилги Фуқаросизликни қисқартириш тўғрисидаги Конвенция, 1965 йилги Ирқий камситишнинг барча кўринишларини тугатиш тўғрисидаги Халқаро Конвенция, 1984 йилги Азоблаш ва ёвузлик, инсонга хос бўлмаган ёки уни камситувчи муносабат ва жазолашга қарши Конвенция, 1989 йилги Болалар ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенциялар киради.

Шуни айтиш керакки, Ўзбекистон кўрсатиб ўтилган халқаро ҳужжатларнинг аксариятини ратификация қилган. Бу ҳужжатларнинг амалга оширилиши ва уларга риоя қилишнинг аниқ механизми мавжудлиги миграция жараёнларининг халқаро йўналишлар бўйича, жумладан, ишчи кучи миграциясининг ривожланиши юзасидан зарур шарт-шароит яратилишига имкон туғдиради.

Иқтисодиётни ривожлантиришда ташқи ва ички меҳнат бозорларининг уйғун ривожланишини таъминлаш яхши самара беради. Рақобатбардош мутахассислар тайёрлашда хорижий мамлакатлар билан ишчи кучи айирбошлаш, хорижга касб ўрганишга, ишлашга жўнатиш муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат вазирлиги қошидаги Меҳнаткаш-муҳожирлар ваколатхонаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йилдаги 14 июл қарори асосида таъсис этилган бўлиб, унинг асосий вазифаси республикамиз фуқароларининг хорижда касб ўрганишлари ва малака оширишлари бўйича иш олиб боришдир. Жумладан, кейинги беш йил мобайнида қарийб 5000 га яқин, хусусий шартномалар асосида 200 га яқин фуқароларимиз Жанубий Корея, АҚШ ҳамда Малайзия давлатларида малакаларини оширибгина қолмай, ўз маҳоратларини ҳам намойиш этишмоқда. Келгусида Япония, Саудия Арабистони ҳамда қатор Европа ҳамжамияти мамлакатлари билан ҳамкорликни йўлга қўйиш учун пойдевор яратилган. Булардан ташқари, ҳудудий меҳнат бўлимларига хорижий давлатларда касб ўрганиш ва малака ошириш истагида бўлган фуқаролардан 20 мингдан зиёд ариза тушган.

Кейинги вақтларда республикамиз оммавий ахборот воситаларида, жумладан, телевидениенинг 30-канали орқали «Чет элда ишлаш имконияти», «Фалон телефонга қўнғироқ қилинг», қабилидаги эълонлар пайдо бўла бошлади. Шу ўринда бироз тушунтириш бериб ўтиш жоиздир. Гап шундаки, эълонларнинг мазмун ва моҳияти учун жавобгарлик эълон берувчининг зиммасида. Қолаверса, айрим нодавлат тузилмалар ҳам фуқароларни хорижга ишлашга юборишга кўмаклашиши, воситачи сифатида иштирок этиши мумкин. Фақат уларда бундай турдаги фаолият учун махсус рухсатнома бўлиши шарт. Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг чет элдаги ҳамда хорижий фуқароларнинг республикадаги касб фаолияти тўғрисида»ги қарорида: «Фуқароларнинг хусусий контрактлар бўйича чет элда касб фаолиятларини амалга оширишлари учун чиқиш ҳужжатларини расмийлаштиришни Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Меҳнат вазирлиги томонидан бериладиган рухсатнома асосида амалга оширади» деб ёзилган.

Қарорни ўқишда давом этамиз: «Ўзбекистон Республикаси Меҳнат вазирлигидан рухсатнома берилганидан сўнг фуқаролар Ички ишлар вазирлигининг турар жой бўйича Хорижга чиқиш-кириш ва фуқаролик бўлинмасига чиқиб кетишни расмийлаштириш учун ариза берадилар». Демак, ўрнатилган тартибларга биноан ҳеч қандай хусусий корхоналарга Ўзбекистон фуқароларини хорижда иш билан таъминлаш масаласи бўйича рухсатнома берилмаган.

Шу ўринда аксарият юртдошларимиз фирибгарларнинг қармоғига илиниб қолмасликлари учун айрим мулоҳазаларимизни баён этиб ўтамиз. Айниқса, кейинги уч-тўрт йил ичида бу турдаги фирибгарлик авж олмоқда. Буни қарангки, ушбу тузилмаларнинг баъзилари қўнғироқ қилган кишиларни Колумбия, ЖАР, Ангола, Гондурас сингари мамлакатларга юборишга кафолат (!) берадиларки, бу бориб турган алдоқчиликдир. Негаки, зикр этилган давлатларнинг иқтисодиёти нисбатан кам тараққий этган бўлиб, у ердаги кўпчилик фуқароларнинг ўзлари иш жойларига муҳтождирлар. Яна баъзи бир тузилмалар эса талабгорларга Германиядги «Mercedess» заводида, АҚШдаги «General Motors» компаниясида ва шу сингари машҳур хориж корхоналаридаги иш ўринларини таклиф қиладилар. Зеро, нуфузи баланд хориж компаниялари ишга даъвогарларга жуда юқори талаблар қўядилар. Бошқа «воситачилар» эса мижозларга Хитой, Ҳиндистон, Туркия каби давлатларда ишлашни таклиф қиладилар. Аммо бу давлатнинг ўзи ишчи кучини кўп экспорт қиладиган давлатлар сирасига киради...

Қаллоблар ишонтириш учун паспортларга турли штамплар босиб, «шартномалар» тузишади. Масалан, Тошкент вилоятида яшовчи, хорижда ишлашга талабгор бир йигит қўлидаги «Меҳнат шартномаси» деб аталган «ҳужжат» билан танишиб чиқайлик. Шартнома «Ўзбекистон Республикаси Меҳнат Вазирлиги Аҳолини иш билан таъминлаш Бош бошқармаси» деган сўзлар билан бошланади. Ваҳоланки, вазирликда бундай бошқарманинг ўзи йўқ. «Англия давлати қонунлари» (расмий тилда Буюк Британия деб ёзилади), «меҳнат даромадини ўз вақтида олишни...» ва ҳоказо маъноси мавҳум, тумтароқ жумлалар, матндаги, ҳаттоки муҳрлардаги имловий хатолар имзо чекиб, пул тўловчини сергаклантирмаган. Шуни маълумот тариқасида билдириб ўтмоқчимизки, фуқароларимиз чет элда малака ошириш, меҳнат фаолиятини олиб боришга Меҳнат вазирлиги Ҳайъатининг махсус қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикаси фуқароларини хорижга касб ўрганиш ва ишлашга юбориш тўғрисидаги Низом»да белгиланган тартибда жўнаб кетадилар.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, чет элда ишлаш истагида бўлган фуқароларимиз шубҳали кимсалар тақдим қилаётган ҳар хил ҳужжатларга ўта эҳтиёткорона муносабатда бўлишлари, энг тўғри ва мукаммал маълумот олиш учун мазкур масала бўйича жойлардаги расмий меҳнат бўлимларига мурожаат қилишлари мақсадга мувофиқдир. Албатта, ўзларини қизиқтираётган саволларга алоқадор қонуний ҳужжатларни диққат билан ўқишга вақт ва ҳафсалаларини қизғонмасликлари лозим. Шундагина ҳар хил кўнгилсизликлар содир бўлишининг олди олинади.

Саидкомил САИДНАЗИРХОНОВ,
Ўзбекистон Республикаси
Меҳнат вазирлиги Халқаро
алоқалар бошқармаси бошлиғи

Шаҳидлар хотираси

"ИСТИҚЛОЛДА ҚАДР ТОПГАН ОТАМ-А..."

(Боши 1-бетда)

Сурхондарёда Сангардак деган жаннатмакон жой бор. Жанубдан Кентала, Бойсун, Шеробод орқали Термизга, Балхга чиққан; шимолдан Хонжиза, Хўжаасмин, Киштут, Тамшиш, Қоратоғ, Тошкўприк орқали ўтиб Ҳисорга, Душанбега борган, ғарбдан Боғча, Тошқўрғон, Ғилон, Мироқи орқали Шаҳрисабзга, бир томони Ургутдан ўтиб Самарқандга тушган; шарқдан Сангардак дарё ёқалаб Кенггузар орқали Денов, Сариосиё, Миршоди-умуман, қадимий Чағаниёнга энган. Ёлғизоёқ қоя ва ўрларга тирмашиб тушиб ўтадиган бу йўллар тўрт томондан келиб туташган чорраҳанинг ўртасида жойлашган Сангардакнинг аҳолиси ҳам турли жойдан тўпланган.

Бобокалонимиз Хидирқорабой барлос (эҳтимол уларнинг оталари ёки боболаридир) Самарқанддан келиб қўним топган эканлар. Ҳозир Арчамазорда одам яшамайди, лекин мавжуд катта қабристон бир вақтлар аҳоли гавжум яшаганлигидан далолат беради.

Хидирқора барлоснинг Худойназар, Ғойибназар, Санамхон... отлик фарзандлари бўлган экан. Худойназарбойнинг Аноргул отлик биринчи оилаларидан олти қиздан кейин Бойназар, Хидирназар, Бекназар, Сойибназар, Алланазар, Жуманазар исмли ўғиллари, иккинчи Майрам отлик оилаларидан уч қизи ва Мирзоназар, Сафарназар ўғиллари бўлган экан.

Худойназар бобомиз болалари билан сурув-сурув қўй қилиб, Шаҳрисабзга, Самарқандга ҳайдаб бориб сотишиб, кийим-кечак, рўзғор буюмлари харид қилиб қайтарканлар.

Улар баҳор, ёзни Арчамазорда, кеч куздан бошлаб қишни Денов музофотининг тоғ адирликлари тугаб сайхонлик бошланадиган Қайирма ва кейинчалик Илонсойга келишиб, уй қуришиб ўтказишаркан, экин экиб унга қараш учун бир неча хонадон-юртчи қолдиришиб, яна кетишаркан ва кейинчалик эса Илонсойда муқим қолишган эканлар.

Отамнинг боболари Хидирқорабой Арчамазорда қўйилган бўлсалар, оталари Худойназарбой Қайирмада дафн этилганлар.

Илонсойда алғовли йилларгача дастлаб 16 хонадон осойишта истиқомат қилишган. Отам қишлоққа, унинг кишиларига раҳбарлик қилганлар. Подшоликдан келганларни, Самарқанддан ташриф буюрган пирларини, бошқа узоқ-яқиндан меҳмонларни қабул қилганлар, одамларни меҳнатга, экин экишга, чорва тутишга сафарбар этганлар. Биргалашиб атроф-теваракдагиларнинг тўйларига, кўпкари-курашларига қатнашишган, таъзияларига ҳурмат бажо келтиришган.

Падаримнинг шикасбанд табиб бўлганлари эл-халқ орасида танитган, кишиларга керакли қилган, иззат-ҳурматларини оширган.

Отамнинг шуҳратлари тилларда достон эди. Ёзувчи Тоғай Мурод «От кишнаган оқшом» қиссасида шундай ёзади: «Бир вақтлари... Хидир дегич бўлди. Одамлар уни Хидир мироб деди. Ўзи мироблик қиларди-да.

Ана шу Хидир Мироб чиққан суякларни жойига қўйди, синган суякларни даволади.

Шу одам кетди! Қаёққа? Қаёққа бўларди, қиёматга-да!

Шундай одам-да кетди-я. Ҳеч ишонгим келмайди! Мен бундай одамлар дунё тургунча туради, деб ўйладим. Кейин-кейин билсам, биров-да бу дунёда устун бўлолмас экан...

Шу одамдан Қурбонназар деган ўғил қолди. Қурбонназар отасининг қўлини олиб қолди. Отаси оғзига тупурган бўлса ажаб эмас...»

...Шу тариқа бутун қишлоқ осойишта, фаровонликда яшаётган эди. Бутун кўргулик, алғов-далғов, сарсончилигу тушуниб бўлмас ур-йиқитлар 1920 йилдан - «Амир қочди»дан кейин бошланди.

Бир ёқда «қизиллар», бир ёқда амир лашкарлари тўқнашувлари. Ҳар гал қишлоқ аҳолиси бола-чақасини кўтариб адирга қочган, сал тинчигач, яна қайтган. Ҳар гал янги сиёсат, тушуниб бўлмас талаблар, буйруқлар...

Бир вақт «босмачилар» аталмиш ҳаракат бошланди. Текис жойларга қараганда қирадирларга туташ ердагиларга қийин бўлган. Қочганлар адирликларга қочишган, қувганлар эса адирлик пастидан қишлоққа бориб тўпланишган. Ҳамма жангу жадал, тўполон шунда бўлган.

«Босмачилар» келишса, қишлоқнинг каттасини топ, дейишади. Отам куллуқ қилиб борадилар:

- Қишлоқнинг каттаси сенмисан?

- Шундай, тақсир.

- Қирқ йигитимга жой, овқат, отларига ем тайёрлайсан, ўзим ёрдамчиларим билан сенинг уйингда бўламиз.

Эртасига қизиллар хабар топиб бостириб келишганда, «босмачилар» адирликка қочишар, яна отам балога қолар эканлар. Овқат, жой, отларга ем, яна дўқ-сиёсат, қўрқитиш...

Шу тариқа неча ўнлаб марта қишлоқ оёқости бўлади, кутбарака учади. Отам бошчилигида қишлоқ кишилари «босмачилар»нинг ҳақиқий эл-юрт озодлиги, халқ эрки учун курашадиганлари ҳам, шу талатўпдан фойдаланиб кишиларни талайдиган талончилари ҳам борлигини англаб олишган ва уларни «яхши босмачи», «ёмон босмачи» деб номлашган. «Яхши босмачилар»га жой беришар, қарашишар, «ёмон»ларига эса қарши курашар, иложлари етмаса, яшириниб қочишар эканлар.

Энди тинчиймиз деганда, қулоқ қилиш даври бошланди. Яна ўша аҳвол. Бой бўлган, деб биринчилардан падаримни қамашган. Шунда отам янги ҳукуматга ишониб хато қилганликларини тушунган эканлар. Мана, улар ихлос қўйган тузуму мана, ёрдам берган қизиллар. Тинтув устига тинтув. Шундай кунларнинг бирида НКВД ваколатининг ўзимиздаги бошлиғининг қизи йиқилиб, бели чиқиб қолади. Кенагасдан чиққан Сарибоев командир у билан яқин экан. У отамни қутқазиш мақсадида: «Қўлингда шундай табиб бор, уни озод қиладиган бўлсанг, тузатади», дейди. Отам қизни милиция кузатувида 20 кун даволаб оёққа қўядилар. У ваъдасига вафо қилиб, отамни озод қилади. Лекин отамни қўйиб юбораётиб: «Кўзга кўринмай паналаб юр, яна қўлга тушсанг ўзингдан кўр, сургунга кетувчилар изидан етиб борасан», деб тайинлайди.

Отам маълум муддат Регарнинг бир қишлоғида яшайдилар, уйга кечаси яширинча келиб-кетадилар. Бу не кўргуликки, бу не қисматки, юрт эгаси ўз юртида яшириниб яшаса, ўзи бош бўлган қишлоққа бекитиқча келиб-кетса!?

Ниҳоят, 1934 йили колхозда жиянлари Исломқул Тўраев раис бўлади. Кўкракларига сал шамол теккандай бўлади-ю, аммо... Колхозга мироб бўлиб ишга кирадилар, бу узоққа чўзилмайди.

Ниҳоят, 1937 йил 30 июл тонг пайти боғларидаги капада намоз ўқиб турган чоғларида қамоққа олишади.

Биз отам ҳақида бирон хабар билмас эдик, у кишининг тақдирларини биздан яширин тутишди.

Онам Ўғилой Салоҳбой қизи хўжаликда меҳнат қилдилар, умр бўйи отамни кутиб, 1967 йили оламдан кўз юмдилар (Оллоҳ раҳмат қилсин).

Акам Имомназар, опаларим Зулайҳо ва Қурбонойлар ўша алғов-далғовли йиллар машаққатларига, қўрқуву važоҳатларига, очлику юпунликка дош беролмай, оламдан кўз юмган эканлар.

Ота-онамизнинг бош фарзандлари акам Қурбонназар Хидиров 16 ёшликларида бошларига рўзғор ташвиши тушган. Шундай бўлса-да, унибўсадилар, обрў-эътибор қозонадилар. Уруш йиллари ишчибатальонига бориб қайтганларидан кейин колхоз раиси муовини, қишлоқ шўроси раиси, колхоз раисининг чорвачилик бўйича муовини ва бошқа лавозимларда ишлаганлар. Қишлоқ аҳолисига бош бўлганлар. Ота қўлини олиб, шикасбанд табиб бўлганлар. Афсус оталарининг тақдирини билолмай 1977 йили оламдан ўтдилар.

Опам Мунаввара Хидирова хўжаликда узоқ йиллар ишладилар. Фарзандлари, невара-чеваралари эъзозида шукроналик билан яшаяптилар.

Синглим Мукаррама 5 фарзанднинг онаси эди...

Кекса педагог-журналистман. Педагог сифатида мактаб директори, интернат-мактаб бош тарбиячиси, Ўзбекистон Халқ таълими вазирлигида бўлим мудири, ўқув ишлаб чиқариш комбинати директори бўлиб ишладим. Журналист сифатида республика «Ўқитувчи» нашриётида муҳаррир, катта муҳаррир, бўлим мудири; Денов «Ғалаба учун» (ҳозирги «Чағониён») газетасида муҳаррир, Сурхондарё вилоят матбуот бошқармаси «Жайхун» нашр бўлими мудирлигида меҳнат қилдим.

Падари бузрукворимнинг аянчли қисматлари 1998 йил маълум бўлгач, қаерда отилганларини аниқлашга ҳаракат қилдим. 1999 йил июл ойида Репсублика Президентининг Фармойишига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ватан ва халқ озодлиги йўлида қурбон бўлган фидойилар хотирасини абадийлаштириш тўғрисида»ги қарори яна мушкулимни осон қилди. Тошкентга ташриф буюриб, Мирзаназар амакимизнинг ўғиллари Хуррамжон билан Бўзсув бўйида Хотира мажмуаси энди қурила бошланган жойга бордик.

Ўзимга келолмас эдим. Не ёзуғи бор эдики, бир беозор инсоннинг шунчалик азоб-уқубатларга гирифтор қилишса, охирида асоссиз тарзда отиб юборишса!? Ўксиб-ўксиб йиғлайман: қатағон қурбони бўлган отам-ов, отам-а..!

Ўша мустабид тузумининг, ўзини бутун оламга инсонпарвар кўрсатган мустамлакачи муртадларнинг ёвузлиги оқибатида Ватанимнинг минг-минглаб, миллионлаб мард, жасур, етук, зукко фарзандлари айбсиз қатл этилганлар! Уларнинг авлодларига «халқ душманининг фарзанди» тамғаси босилиб, сарсону саргардон қилинганлар. Ўша манфур тузумнинг қайтмас бўлиб давр гирдобига шўнғиб кетганлиги, шунча бегуноҳ инсонларнинг уволи тутганлиги рост бўлсин!

Шу ҳис-ҳаяжонлар оғушида бу ерда шаҳид кетганларга Қуръондан оят ўқидик. Қатағон қурбонларига ўрнатилажак Мажмуа бош иншооти тагини қазиётган эканлар. Шу ердан икки ҳовуч тупроқ олдик. Бу тупроқ мазкур жойда қатл этилганлар қатори отамнинг ҳам муборак ҳокларидир мен учун. Бир вақтлар отам истиқомат қилган, ўзлари ундаги кишиларга бош бўлган, ўзлари шу ерда қанчалик қувончлару ташвишларни бошларидан кечирган тепалик ёнбағрининг устида ўғиллари, раҳматли Қурбонназар акамлар 1970 йил барпо эттирган одамлар «Хидирбобо мозороти» деб атайдиган қабристонга келтириб, отамга ўрнатмоқчи бўлганимиз ёдгорлик тагида «дафн этиш» ниятида олдим бу икки ҳовуч хокни.

Мана, бугун шундай кошонани кўриб, ҳайратдан ёқа ушладим. Шу қисқагина вақт ичида қатағон қурбонлари Мажмуаси қад кўтарибди. Ҳурматли Президентимиз таклиф ва ташаббуслари билан халқимиз сафарбарлиги, минглаб кишилар шижоатли меҳнатлари билан бунёд этилди бу Мажмуа. Уларга сидқидилдан тасаннолар айтаман ва унинг очилиш маросимига қатағон қурбони фарзанди сифатида таклиф этилганлигимдан шукроналик, миннатдорчилик ҳиссини туяман қалбимда.

Бу Мажмуа оталаримизга, менинг ҳам отамга, халқимизнинг асл фарзандларига, Ватан ва халқ озодлиги, мустақиллиги йўлида жонини аямаган, Ватанимизни, халқимизни озод, фаровон дунё тараққиётининг олдинги сафида бўлишини орзу қилиб, курашиб, қурбон бўлган фидойи шаҳидларга ўрнатилган ёдгорлик, мангу ҳайкалдир.

Абдуназар ХИДИРОВ,
Денов шаҳри

Прокурор минбари

МОДДИЙ МАНФААТДОРЛИКНИ ОШИРАЙЛИК

Фуқароларнинг қилган меҳнатларига яраша иш ҳақларини ўз вақтида тўланишини таъминлаб бориш — ҳар бир ишчи-хизматчининг моддий манфаатдорлиги ҳамда ишга бўлган рағбатини оширади. Бунинг оддий ҳақиқат эканини ҳамма яхши тушунади. Шунинг учун ҳам республикамиздаги кўпгина хўжаликларда меҳнатга ҳақ тўлаш ўз изига тушиб бораётир.

Аммо афсуски, айрим корхона ва ташкилотларда бу масалага ҳамон панжа орасидан қараб келинмоқда. Меҳнаткашларнинг иш ҳақлари учун ажратилган маблағлардан мақсадли фойдаланмаслик натижасида сидқидилдан меҳнат қилиб, ундан келадиган даромадга кўз тикиб ўтирган ишчи-хизматчиларга ойлик маошлар вақтида тўланмай қолмоқда.

Яқинда биз — Янгийўл шаҳар прокуратураси ходимлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 17 ноябрдаги «Иш ҳақини ўз вақтида тўланиши учун вазирликлар, идоралар ва хўжалик юритувчи субъектлар раҳбарларининг жавобгарлигини ошириш юзасидан қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарорининг ижроси бўйича «Кичкинтой» очиқ ҳиссадорлик жамияти, «Янгийўлмебел» ишлаб чиқариш савдо ширкати ва 12-қурилиш корхонасида текшириш ўтказдик. Бу хўжаликларда иш ҳақи бўйича қарзларни тўлашга йўналтирилган маблағлардан мақсадли фойдаланилмаётганлиги маълум бўлди.

«Кичкинтой» очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти 87 ишчидан иш ҳақи бўйича 855 минг сўм қарздор бўлиб қолган экан. Бу қарз асосан корхонада ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг сотилмай қолишидан ҳосил бўлган бўлса-да, жамият раҳбарлари ишчилар ўз вақтида маош олишлари учун чора излаб топишлари лозим эди. Қизиғи шундаки, «Пахтабанк»нинг Янгийўл бўлими бошлиғи Р.Тўлагановнинг 2000 йил 22 мартдаги хатида кўрсатилишича, бу ҳиссадорлик жамияти раҳбарлари иш ҳақи бўйича вужудга келган қарзларни тўлаймиз, деб банкдан шунча миқдорда ссуда олганлару аммо мазкур маблағ ўзга мақсадларда ишлатилган.

«Янгийўлмебел» ишлаб чиқариш савдо ширкатида аҳвол бундан ҳам оғирлиги аниқланди. Бу ерда ишлайдиган 154 ишчига ширкат иш ҳақи бўйича 1 миллион 570 минг сўм қарздор бўлиб қолган. Мазкур корхонанинг дебитор ва кредитор қарзлари кундан-кунга ўсиб, 9 миллион 600 минг сўмдан ошиб кетган. Бу камчиликлар асосан корхонанинг бош ҳисобчиси Б.Рўзибоевнинг ўз вазифасига ўта совуққонлик билан қараши туфайли вужудга келган. Текширув ўтказилгандан сўнг ширкат раҳбарлари бироз жонлангандай бўлиб, ишчиларга иш ҳақини «маҳсулот» билан бериш йўлини ўйлаб топдилар. Аммо «Пахтабанк» бўлими бошлиғининг 23 март 97 рақамли хатида кўрсатилишича, корхонанинг иш ҳақи бўйича қарзи ҳозир ҳам миллион сўмдан ошиқ суммани ташкил қилади.

12-қурилиш корхонасида ҳам иш ҳақи бўйича тўланадиган қарзлар ойдан-ойга кўпайиб бораяпти. Корхона январ ойида 145388 сўм қарздор бўлган бўлса, феврал ойидаги қарз 198158 сўмни ташкил қилади. Корхона раҳбари А.Майлибоев ва бош ҳисобчи Г.О.Юшколарнинг айтишича, бу қарзлар пудрат асосида бажарилган қурилиш-ремонт ишлари учун хизмат кўрсатилган ташкилотлардан пул унмаётгани туфайли пайдо бўлган эмиш. Ишини бажартириб олиб, ҳақини тўламай юрган ташкилотларни вақтида хўжалик судларига бериб, ҳақни ундириш қийин иш эмас-ку! Шунга ҳам бошқа бир ташкилотнинг аралашуви лозиммикан. «Ўзимнинг қорним тўқ, ишчилар билан нима ишим бор», деган тарзда иш юритувчи бундай мансабдор шахслар қонун ҳужжатларида назарда тутилган жавобгарликка тортилишлари лозим, албатта.

Шаҳар прокуратураси ўтказилган текширувлар натижасига кўра иш ҳақи бўйича қарзларни тўлашга йўналтирилган маблағлардан мақсадли фойдаланмаётган юқоридаги хўжалик юритувчи субъектларнинг раҳбарларига лозим чораларни қўллашни лозим топди. «Янгийўлмебел» бош ҳисобчиси Б.Рўзибоевга интизомий чора кўришни, унинг директори С.Сафуга ва 12-қурилиш корхонаси бошлиғи А.Майлибоев ҳамда бош ҳисобчиси Г.Юшкога иш ҳақи қарзларини 12 апрелгача тўла тўлаганликларини ҳисобга олиб, огоҳлантириш амрномасини чиқарди.

Асрор АҲМЕДЖОНОВ,
Янгийўл шаҳар
прокурорининг
ўринбосари

Солиқ тизими

ЮРТ ФАРОВОНЛИГИ ЙЎЛИДА

Мустақил давлатимизнинг такомиллашиб бораётган солиқ тизими бозор иқтисодиёти шароитида тўғри белгиланган солиққа таянар экан, бу борадаги қонунларимиз мазмун ва моҳиятини ҳар бир фуқаро фикран ва қалбан теран англаши ғоят муҳимдир. Бизнинг вазифамиз солиқ тушумлари тўғрисидаги қонун ва кўрсатмаларга амал қилган ҳолда фаолият олиб боришдир. Бу борадаги интилишларимиз натижаси кўнгилдагидек бўлаётир, десак муболаға бўлмайди.

Туманимиз давлат солиқ инспекцияси шу йилнинг биринчи чораги якуни бўйича белгиланган режани 109,7 фоизга бажариб, давлат бюджетига 216368,9 минг сўм маблағ туширишга эришди. Инспекциямиз томонидан белгиланган режага кўра солиқ ходимлари уч ой давомида корхона, ташкилот ва хусусий фирмаларда бўлиб, солиқ қонунчилигига риоя этилиши юзасидан текширишлар ўтказишди. 34 текширувда солиқ қонунларининг бузилиш ҳолатлари аниқланди. Бунинг натижасида бюджетга 2734,8 минг сўм қўшимча ҳамда 3053,1 минг сўм молиявий жарима ундирилди. Солиқ қонунлари бузилишига йўл қўйган 48 нафар мансабдор шахсларга 318,5 минг сўм маъмурий жазо чоралари кўрилиб, 281,8 сўм давлат бюджети ҳисобига ундирилди. Вақт-вақтида ўтказилиб турилган рейдларда турли ҳолатлардаги камчиликлар борлиги аниқланди. Камчиликка йўл қўйган шахсларга маъмурий жавобгарлик белгиланиб, жарималар белгиланди. Ҳатто қонунбузарликка йўл қўйилган 2 ҳолатда жиноий иш қўзғатилди.

Ўзбекистон Республикасининг «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида»ги қонуни ҳамда Республика Президентининг 1998 йил 19 ноябрдаги «Хўжалик юритувчи субъектларни текширишни ташкил қилишни тартибга солиш тўғрисида»ги Фармони, шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йилги 496-сонли қарорининг бажарилиши юзасидан ҳам бир қатор ишлар амалга оширилди. Аммо шуни ҳам таъкидлаш жоизки, ўтган уч ой давомида фақат режада белгиланган миқдордагина текшириш ўтказилиб, жами текширишлар сони ушбу йил учун 1999 йилга нисбатан 65 фоизга қисқартирилди.

Туман ҳудудида ўтказилган текширишлар жараёнида акциз маркасиз олинган тамаки ва спиртли маҳсулотларини мусодара қилиш бўйича ўз вақтида қарор қабул қилиниб, давлат бюджетига тушумлар туширилди. Жисмоний шахсларни солиққа тортиш бўйича ер солиғидан 438,2 минг сўм, мулк солиғидан 3854,5 минг сўм ундирилди.

Туман бўйича якка тартибда меҳнат фаолияти билан шуғулланувчи 1066 нафар фуқарога қайд гувоҳномаси берилди ва бюджетга 7160,1 минг сўм даромад солиғи ундирилди ёки чорак режаси 100 фоизга бажарилди. Баъзан эса бундай фаолият билан рухсатномасиз шуғулланаётганлар ҳам учраб турибди. Ана шундай ва бошқа қоидабузарликка йўл қўйган 29 нафар фуқарога далолатнома тузилиб, улардан 114,3 минг сўм ундирилди, яъни маъмурий жазога тортилди.

Шунингдек, ўтказилган текширишларда бир фуқаро ўз қайд гувоҳномасини бошқа шахсларга берганлиги аниқланиб, 8,7 минг сўмлик жарима, касса дафтарига савдо пулини ёзмаган бир фуқарога эса 17,5 минг сўм молиявий жарима ва 3,5 минг сўм маъмурий жарима, ДСИ рўйхатидан ўтмаган ҳамда белгиланмаган ерларда озиқ-овқат маҳсулотларини сотган 23 нафар фуқарога 61,9 минг сўм маъмурий жарима солинди. Шундан 12 нафар фуқаро тадбиркорлик фаолиятини бузганлиги учун иши судга оширилиб, уларнинг 23,2 минг сўмлик моллари давлат фойдасига мусодара қилинди.

Савдо ва хизмат кўрсатиш соҳасини назорат қилиш бўйича ўтказилган 34 та рейднинг 33 тасида қонунбузарлик ҳолатлари мавжуд экан. Жумладан, савдо ва хизмат кўрсатиш қоидалари 30 ҳолатда, солиқ қонунчилигининг бузилиши 3 ҳолатда аниқланиб, бюджетга қўшимча ҳисобланган ялпи даромад солиғи жаримаси 103,3 минг сўмни ташкил этди.

Муддатида тўланмаган солиқларни корхоналар мулкидан ундириш сектори ходимлари томонидан жорий йилнинг уч ойи давомида бюджетдан қарздор корхоналардан 65 тасига 108685,7 минг сўмга талабномалар берилиб, шундан 55 та корхона 57937,8 минг сўм маблағни бюджетга тўладилар. Талабномани жавобсиз қолдирган 6 та корхона иши Наманган вилоят хўжалик судига оширилди.

Табиий ресурслардан фойдаланувчиларни солиққа тортиш борасида ер, сув тўлови, экология, ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун ташкилотлардан ўз вақтида ҳисоботлар қабул қилиб олинди. Улар фойдаланаётган 34433 гектар ер майдонига жорий йилда 101140,9 минг сўм ер солиғи ҳисобланди. 68 та корхонага 70,5 гектар ер майдони учун қонунда кўрсатилган имтиёзлар берилди. Ер солиғи ҳисоботини белгиланган тартибда топширмаган 7 та корхонага 208161,4 сўм 10 фоизли молиявий жарима қўлланилди.

Хуллас, ишларимиз кўлами кенг. Мақсадимиз мамлакатимиз иқтисодиётини мустаҳкамлашга, давлат бюджетини бойитишга ҳисса қўшиб, эл дастурхонини тўкин-сочин айлаб, юртимиз фаровонлигини таъминлашдир.

Баҳодир НЕЪМАТОВ,
Наманган вилояти,
Чортоқ тумани
давлат солиқ
инспекцияси бошлиғи

Ҳусанбой Абдуллаев Фарғона вилояти, Олтиариқ туманидаги "Жўрак" жамоа хўжалигида 1987 йили ҳуқуқшунос сифатида иш бошлаганди. Сўнгра қишлоқ фуқаролар йиғинида котиб, туман ҳокимлигида ҳуқуқшунос вазифаларида ишлади. Ишдан ажралмаган ҳолда Фарғона Давлат Университетининг ҳуқуқшунослик куллиётини битирди. Ҳозирги кунда эса у Олтиариқ тумани давлат нотариуси вазифасида фаолият юритиб, фуқароларга юридик хизмат кўрсатаяпти.

Суратда: нотариус Ҳусан Абдуллаев ва котиба Ҳулкарой Ўтановалар.

Ғанижон МУҲАММАДҚОДИРИЙ олган сурат

Бекобод шаҳар Давлат солиқ инспекцияси жамоаси давлатимиз хазинасини тўлдиришда ўзларининг муносиб ҳиссаларини қўшиб келишаяпти. Бунинг боиси жойларда олиб борилаётган ташвиқот-тарғибот ишларининг яхши йўлга қўйилганлигидадир.

Суратда: (чапдан) пешқадам солиқчилардан Манзура Мавлонова, Ҳамид Абдукаримов, Дилшод Ҳамроев ва Шаҳноза Деҳқоновалар иш устида.

Нурмамат АЛМУРОДОВ олган сурат

ОИЛА — ВАТАН ҚЎРҒОНИ

Ҳуқуқ ва мажбурият

Никоҳ оиланинг бошланиши, унинг асосини ташкил этади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 63-моддасида: «Оила жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда жамият ва давлат муҳофазасида бўлиш ҳуқуқига эга.

Никоҳ томонларнинг ихтиёрий розилиги ва тенг ҳуқуқлигига асосланади», деб кўрсатилган.

Эр-хотин ўртасида ҳуқуқ ва мажбуриятлар, никоҳга кириш қонун-қоидалари Оила Кодексида баён қилинган.

Никоҳ тузиш никоҳланувчиларнинг фуқаролик далолатномаларини қайд этиш органларига ариза берганларидан кейин бир ой ўтгач, шахсан уларнинг иштирокида амалга оширилади. Узрли сабаблар бўлганда бир ой ўтгунга қадар никоҳ тузишга рухсат берилиши мумкин. Алоҳида ҳоллар (ҳомиладорлик, бола туғилиши, бир тарафнинг касаллиги ва бошқаларда) никоҳ ариза берилган куни тузилиши мумкин.

Никоҳ тузиш ихтиёрийдир: бўлажак эр-хотин ўз розиликларини эркин ифода этиш имкониятига эга бўлишлари керак. Никоҳ тузишга мажбур қилиш таъқиқланади. Жиноят Кодексининг 136-моддасига биноан, аёлни эрга тегишга мажбур қилиш ёки унинг эрга тегишига тўсқинлик қилиш учун муайян жавобгарликлар-олти ойлик қамоқ ёки уч йилгача озодликдан маҳрум этиш жазоси белгиланган.

Никоҳ ёши эркаклар учун ўн саккиз ёш, аёллар учун ўн етти ёш қилиб белгиланган. Узрли сабабларга кўра, никоҳга киришни хоҳловчиларнинг илтимоси бўйича никоҳ давлат рўйхатидан ўтказиладиган жойдаги туман, шаҳар ҳокими никоҳ ёшини кўпи билан бир йилга камайтириши мумкин.

Сўнгги йилларда никоҳларнинг ёшариши - қизларнинг 16-17, баъзида эса 15 ёшда ҳам турмушга чиқиш ҳоллари кузатилмоқда. Бу фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органларида рўйхатга олинмасдан бирга яшайдиган эр-хотин муносабатлари шаклидир. Диний маросимлар бўйича расмийлаштирилган никоҳлар ҳам кўпайиб бормоқда. Фақат қонунда белгиланган тартибда расмийлаштирилган никоҳгина эр-хотиннинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини юзага келтиради. Никоҳнинг фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органларида рўйхатдан ўтказилишининг устунлиги шундаки, у эр-хотинлар орасидаги муносабатларни тартиблаштиради, мерос, нафақа каби ҳуқуқларни расмийлаштиришни осонлаштиради. Бу эса жуда муҳимдир.

Никоҳ тузишга тўсқинлик қиладиган ҳолатлар эса қуйидагилардир: никоҳга кирувчилардан бири (эркак ёки аёл) бошқа никоҳда бўлиши; қариндошлар ўртасида, туғишган ёки ўгай ака-укалар билан сингиллар ўртасида, шунингдек, фарзандликка олинганлар ўртасида; никоҳ тузувчи шахслардан бирининг руҳий касаллиги ва бошқа сабабларга кўра муомалага лаёқатсиз деб топилган шахслар ўртасида никоҳ тузишга йўл қўйилмайди.

Никоҳланувчи шахсларни тиббий кўрикдан ўтказиш бўйича маслаҳат бериш уларнинг розилиги билан давлат соғлиқни сақлаш тизими муассасалари томонидан амалга оширилади. Никоҳланувчи шахслардан бири таносил касаллиги борлигини бошқасидан яширган бўлса, никоҳни ҳақиқий эмас деб топишни талаб қилиб, судга мурожаат қилиши мумкин.

Оила Кодексининг 23-моддасига асосан эр-хотиннинг никоҳ даврида орттирган мулклари уларнинг биргаликда умумий мулки ҳисобланади. Эр-хотиндан бири уй-рўзғор ишларини юритиш, болаларни парвариш қилиш билан банд бўлган ёки бошқа узрли сабабларга кўра мустақил иш ҳақи ва ўзга даромадларга эга бўлмаган тақдирда ҳам умумий мулкка нисбатан баб-баравар ҳуқуққа эга бўлади. Эр-хотиннинг никоҳга қадар ўзига тегишли мол-мулки, шунингдек, никоҳ давомида мерос ёки ҳадя тариқасида олган мол-мулки уларнинг ҳар бирига тегишли мулк ҳисобланади. Эр ва хотин, никоҳ шартномасига кўра, биргаликдаги умумий мулкнинг қонунда белгиланган тартибини ўзгартиришга, эр ва хотиннинг барча мол-мулкига, унинг айрим турларига ёхуд эр ва хотиннинг ҳар бирининг мол-мулкига нисбатан биргаликдаги, улушли ёки алоҳида эгалик қилиш тартибини ўрнатишга ҳақлидир. Эр ва хотин ўртасида никоҳ шартномаси никоҳга қадар ҳам, никоҳ даврида ҳам тузилиши мумкин. Никоҳ шартномаси эр ва хотиннинг мавжуд мол-мулкига нисбатан ҳам, бўлғуси мол-мулкига нисбатан ҳам тузилиши мумкин.

Ёшларимиз мустақил давлатимизнинг ҳуқуқий сиёсати, унинг мазмуни, ҳуқуқий-иқтисодий томонларини яхши билишлари, ҳуқуқий билимларга эга бўлишлари зарур. Ўзбекистон мустақилликка эришгандан буён ўтган қисқа вақт мобайнида Халқаро ҳуқуқнинг барча талабларига жавоб берадиган ўзининг Конституциясига эга бўлди. Ёшларимиз Конституциямизни, қонунларимизни яхши билмоғи, уларга риоя қилмоғи, ҳақ-ҳуқуқларини таниб олмоғи зарур.

Оилаларнинг мустаҳкам ва ёшларнинг бахтли бўлишлари учун, аввало, уларнинг ўзлари оилавий муносабатларга тайёр бўлишлари керак. Йигит ва қиз тўйдан олидн, турмуш ва оила ҳақида чуқурроқ ўйлаб кўришлари керак.

Матлуба ҒУЛОМОВА,
Самарқанд шаҳар «Панжоб»
Бахт уйи мудираси

Журъат

БАҲОЙИНГИЗ БИР КИЛО МИСМИ?

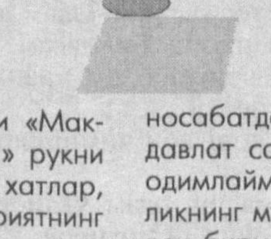

Баъзи тенгдошларим учун арзимас - оддий туюлган воқеалар мени нечундир узоқ қийнайди. Агар «Инсон ва қонун»нинг шу йил 18 апрел (№16) сони қўлимга тушмаганида эди, балки ўша тунги воқеа мени яна қийнаган бўлармиди. Гап шундаки, газетанинг 3-саҳифасидаги «Мактублар, мактублар...» рукни остида чоп этилган хатлар, шикоятлар ва таҳририятнинг уларга билдирган қисқа, аниқ, юракка ойдинлик, ишонч солувчи ҳуқуқий йўналишларини ўқиб бир дунё муаммолардан қутулгандек бўлдим. Дастлаб арзимас - майда кўринган қонунбузарлик вақт ўтиб катта хатоларни бошлаб келиши - натижада жабрланувчининг адолат пойига яқинлашолмай йиллаб сарсон бўлиши каби ҳоллар саҳифада шарҳланиши газетанинг ўз йўлига хос шижоатли, эзгу ишларининг натижаси деб биламан. Барча нашрларимиз ҳам газетхоннинг мурожаатига шундай - ҳушёр муносабатда бўлса, биз ҳуқуқий давлат сари янада илдамроқ одимлаймиз, чунки мустақилликнинг мустаҳкам илдизларидан бири бу қонундир.

Тўғрисини айтсам, шу кундан «Инсон ва қонун»нинг чин мухлисига айландим, чунки газета журъатли бўлишга, кўнглимдаги пинҳон орзуларимнинг қатъийлашувига ёрдам берди. Энди мен сира иккаланмай журналист бўлишга аҳд қилдим. Балки ушбу мулоҳазаларим менинг биринчи мақолам, танлаган касбимга яқинлаштирувчи илк қадамим бўлар.

...Яқинда хусусий автобусда Тошкентга бордим. «Икарус» русумли машина 20 чоғли йўловчи билан кундуз соат 2 да йўлга тушди. Автобусда бўш ўриндиқлар анчагина эди. Йўлда қўл кўтарган кишиларни ҳайдовчилар негадир олишмади, илгари бундай ҳолни кўрмаган эдим. Ҳамиша йўловчилар устида талаш эди. Манзилга тезроқ етарканмиз-да, деб суюндик. Ҳатто ҳайдовчилар йўлкира учун талашиб-тортишмади ҳам. Хуллас, автобусимиз кеч соат 10-10^{30} лар чамаси бир жойга келиб тўхтади. Атрофи девор билан ўралган бу жойда мис, алюмин қабул қилинар экан. Навбат бизга етганида 4-5 киши устларига эски чопонларни кийиб, машина юкхонасидан, бошимиз устидаги қўл юклари жойлаштириладиган жойдан эритиб қуйилган алюмин бўлакларини ҳансираб тушира бошлашди. Қоп-қанорларда жойланган металлни худди пахта тортгандек тарозида ўлчаб қабул қилишди. Биз йўловчилар анча кутиб қолдик. Тез-тез соатига қараб безовта бўлаётган бир қария:

- Шофёр болам, тезлатишнинг иложи йўқми, метро ёпилмасдан Тошкентга боришим керак, - деб узрини айтди. Шунда терлаб-пишиб «юки»ни пуллаётган шофёрлардан бири:

- Жим турсангиз-чи, амаки, мен сизни бир кило миснинг пулига олиб келаяпманку, раҳмат дейишнинг ўрнига иғво бошлайсиз, ҳе, яхшилик қилганнинг... - деб сўкинди.

Юракка оғир ботувчи камситиш, ҳақоратдан кўпчиликнинг дили оғриди. Ҳалиги амаки эса хўрсиниб бошини эгди, шофёрлар пулни санаб, жойлаштириб, йўлга тушганимизда соат 12 дан ошган эди.

Ёнидаги ҳамроҳимдан бир кило миснинг нархини сўраганимда:

- Беш юз олтмиш сўм, - деб маълум қилди. Алюминнинг нархи эса 280 сўм экан... Президентимиз қароридан кейин ҳам ўйламай-нетмай юрт бойлигини ўзгаларга пуллаётган нафс бандалари - юлғичларга нисбатан нафратим ошди. Қўлларига пул тушгач, одамни менсимай қўйганлари-чи? Шу ўринда бир таклифим бор: жойларда қоғоз-макалатура йиққан каби металл йиғиш, қабул қилишнинг мақбул йўлини топса бўлмасмикан? Балки аҳолига мурожаат қилиш керакдир, шунда талон-тарожликнинг олди олиниб, қимматли бойлигимиз ўзимизда қолган бўларди.

Нозигул ТОҲИРОВА,
Шофиркон тумани
Жўрақул Тўраев
номидаги 40-ўрта мактаб
10-синф ўқувчиси

Қилмиш-қидирмиш

«ҒОВ» ОЛИБ ТАШЛАНДИ

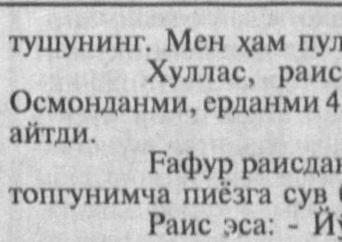

- Пулни олиб келсангиз, пиёз учун сув оласиз, бўлмаса йўқ!

Раиснинг бу гапи кечгача Ғафурнинг асабига тегиб юрди. Аччиқ устида шу тадбиркорлигидан кечиб қўя қолгиси келди. Бироқ қилган меҳнати, сарфлаган харажатига ачинди. «Ахир, бу ишга 250 минг сўм сарфлаган эдим. Бошда шу ишга қўл урмасам бўлар экан. Тадбиркорликка алоҳида эътибор берилаяпти, деб пиёз экишни ният қилгандим. Аслида далада ишлашни яхши кўрганим мени шу кўйга солди, йўқса кимсан туман марказий шифохонасининг жонлантириш бўлимининг шифокориман. Ишсиз қолиб кетганим йўқ эди-ку», деб ўйлади. Кейин кўм-кўк бўлиб ердан бош кўтарган барра пиёзга қараб вақтида сув қуймаса меҳнати куйиб кетишини ўйлаб, яна раис ҳузурига отланди.

* * *

Ғафур Нормўминов Нишон туман «Балхияк» жамоа-ширкат хўжалигида яшайди. Бир куни хўжалик раиси Алимов Долливой акани кўриб, салом-алик қилди ва гап орасида ер сўради. Раис хурсанд бўлди. Биров ишлайман, дея ўз хоҳиши билан айтади-ю, ер бермайманми? Ана 2,30 гектар ер сизга, хоҳлаган нарсангизни экинг. Кейин ҳужжатлаштирамиз, деди. Бироқ раис тезда ишдан бўшаб, бошқа хўжаликка кетди. Янги раис Хайрулла Бердиев Ғафурни чақиртирди.

- Хўш, қандай келишамиз? - деди у.

- Шартнома тузайлик-чи, мен 2,30 гектар ерга пиёзнинг эрта пишар «Чилги» уруғининг ҳар килосини 4700 сўмдан 40 кило олиб экдим. Бу пиёз енгил келади. 1 гектар майдонга 12 тоннадан келишсак бўлади. Минерал ўғитларни, албатта, сиз берасиз, - деди Ғафур.

- Шартнома керак эмас, гап шартнома ҳақида бораётгани йўқ. Мен раис бўлиш учун тегишли жойга пул бериб келганман, энди сиздан олмасам, бошқалардан олмасам қандай қоплайман. Сиз 2 гектар ердан 15 тоннадан 30 тоннагача ҳосил олишингиз мумкин. Ҳозир пиёзнинг ҳар бир килоси 15 сўмдан бўлса, жами 450 минг сўм бўлади. Ҳозир шу 450 минг сўм пулни берасиз, - деди раис.

- Аввал ерга қонуний эгалик қилай, ҳужжатлаштирайлик, пиёзнинг ҳосилини йиғиштиргандан сўнг гаплашамиз, - деди тадбиркор.

- Йўқ, - деди раис чўрт кесиб. - Ҳозир берасиз.

- 200 мингини берай, агар ҳосил харажатни қопламай қолса, аҳволим ёмон бўлади. Илтимос, мени тушунинг. Мен ҳам пулни осмондан олмайман-ку.

Хуллас, раис тадбиркорнинг гапига кўнмади. Осмонданми, ерданми 450 минг топиб келмаса бўлмаслигини айтди.

Ғафур раисдан яна бир бор илтимос қилди. Пулни топгунимча пиёзга сув бериб туринг, деб.

Раис эса: - Йўқ, тез кунда пулни келтирмасангиз сув берилмайди. Пиёз экилган ерни ҳайдатиб, фойдаси тегадиган бошқа нарса эктираман, - деди.

Раис қорасини кўрсатмай кетган Ғафурни акасидан яна чақиртириб юборди.

- Тез келсин, бўлмаса иши чатоқ бўлади. Айтинг.

Раис ва тадбиркор яна учрашди.

Бири пули йўқлигини айтса, бири пулни олиб бермаса «эзиши»ни айтди.

- Мен пул топаман, деб итдай изғидим, раис бува, бўмаяпти. Бир-икки танишларга қарз бериб қўювдим. Топиб беролмаяпти. Ўзингиз қўлламасангиз бўлмайди, - деди Ғафур.

- Мени ҳам иложим йўқ.

- Менга қаранг, раис бува. Уларни ўзингиз рози қилиб юборинг.

- Иложи йўқ, дўхтир. Менам бор пулимни одамлардан ололмаяпман.

- Хўп, жами 360 минг келтириб бераман, қолганини кейин.

- Энди кейин берадиганингизнинг келгуси йил қадри қолармиди? Долларнинг нархини кўраяпсиз-ку.

Индамаса, бу раиснинг нафси ҳакалак отаётганини кўриб, Ғафур ғазабланди. «Нима учун пул беришим керак? Тадбиркорлик гуноҳми? Ўғирлик қилибманми?»

Шундай дея у вилоят прокуратурасига йўл олди. Тадбиркорни ҳам ҳимоя қиладиган қонун бор-ку, дея аризасини топширди-ю, қушдек енгил бўлди. Неча кундан буён бошини оғритиб юрганидан афсусланди. Ҳа, тадбиркор тадбир топган эди.

1999 йилнинг 23 декабрида раис билан тадбиркор кечки соат 9.30 гача берилиб пул санашди. 330 минг сўм пулни ғолибона санаб олган раис орган ходимларини ўз уйида кўриб, чўчиб тушди ва Ғафурга қараб мағлуб бўлганини билди.

Ҳа, ўз нафсини ўйлаб, Ватан ва халқ манфаатини, инсон ҳуқуқини унутган мансабдор Хайрулло Бердиевнинг хўжаликни ривожлантириш, тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш ўрнига пора олиш йўлида қилган саъй-ҳаракатлари шу тариқа якун топди.

Ерни, элни тилини биладиган, ўзини ҳам, ўзганинг ҳам меҳнатига ичи ачийдиган, қадрлайдиган киши хўжаликка бош бўлса, ўша ерда барака, унум бўлади. Бугунги кунда тадбиркорларнинг эркин фаолият юритишига тўсқинлик қилаётганлар ҳақида кўп гапирилаяпти. Бу ҳақда мустақиллигимизнинг илк йиллариданоқ давлатимиз раҳбари жон куйдирган ва алоҳида қонунлар ишлаб чиқилган эди. Бироқ эски тузум қонига сингиб қолган айрим мансабдорлар ерни ўз эгасига бергиси келмаяпти. Берса ҳам сувдан, техникадан қийнаб, тадбиркорнинг эркин фаолият кўрсатишига халақит бермоқда. Ана шундай «катта»лар томонидан «шилинаётган» тадбиркорлар «банкрот»га учраши тайин. Бугун бу ҳақда бонг урилаяпти. Бироқ ҳануз кўзи очилмаётган айрим мансабдорлар қоғозбозликка, сансалорликка, таъмагирликка берилиб, ҳалол меҳнат қилиш истагида бўлган инсонлар йўлига ғов бўлишни давом эттирмоқдалар. Шу боис қонун ҳимоячилари ҳам тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш учун астойдил кураш бошладилар.

Нишонлик тадбиркор Ғафур Нормўминовнинг «тадбири» туфайли битта таъмагир қўлга тушди. Ниятимиз - эзгу иш, мақсад йўлида фаолият бошлаётган ишбилармонлар, тадбиркорлар иккиланмасин. Уларни қўллаб-қувватлайдиган қонун бор. Улар ҳам ўз ҳақ-ҳуқуқини англаб етган ҳолда қонунга таяниб иш бошласалар, асло қоқилмайдилар.

Насрулло АКБАРОВ,
Қашқадарё вилоят
прокуратурасининг бўлим бошлиғи

Чорва ҳам уддалаганга яхши даромад келтиради

Ш. АКРАМОВ олган сурат.

АЁЛ - САОДАТ ТИМСОЛИ

Қадр

Аёллар латофат, ақл-заковат, меҳр-муҳаббат рамзидир. Тарихдан маълумки, эркакларни тўғри йўлга солиб, уларни катта зафарлар сари чорлашда аёлларнинг ўрни беқиёс бўлган. Аллоҳга иймонлари бақувват, қиёматдан умиди бор момоларимизнинг сабру қаноати, яхши панд-насиҳатлари, доно тадбирлари-ю, дуо-илтижолари юртимизда кўп зафар, муваффақиятлар омили бўлган. Имом ал-Бухорий, Ибн Сино, Форобий, Ал-Хоразмий, Имом ат-Термизий, Улуғбек каби алломаларимиз, шоир-фозилларимиз шуҳратларининг сабабчиси ҳам уларнинг дуогўй оналари-ю, мўмина, муслима аёллари эканини ким рад эта олади? Шунингдек, Амир Темур, Жалолиддин Мангуберди, Бобур каби улуғ давлат арбоблари, буюк саркардаларни зафарга чорлаган ҳам оқила аёллар эмасми?

Суратда: Ўғилой ая невараси Бобур билан.

Тошкент шаҳри Сирғали туманидаги Чоштепа маҳалласида истиқомат қилувчи ҳожи она — Ўғилой ая Қўшоқовани ҳар гал кўрганимда жуда-жуда завқланаман. Оиласига, муомаласига ҳавасим келади. Барча аёлларимиз ҳам худди шундай меҳр-оқибатли бўлса, дейман.

Ўғилой ая раҳматли турмуш ўртоғи Абдуҳаким ҳожи бува билан беш ўғил, беш қизни тарбиялаб, вояга етказишди. Уйли-жойли қилишди. Тўнғич ўғиллари Раҳмонберди ички ишлар тизимида. Кенжаси Ўткиржон ҳам унинг изидан борди. Ҳозир у ИИВ Академиясида таҳсил олмоқда. Тўрт келин, беш куёв, йигирма етти невара кўрган онахон фарзандлар меҳри оғушида кексалик гаштини сурмоқда.

- Бу дунёда тинчлигу саломатлик, қолаверса, оилавий хотиржамликдан катта бойлик йўқ, - дейди Ўғилой ая. - Фарзандларим даврасида кечган ҳар бир сониям мен учун қувончлидир. Зеро, ҳадисдаги «Фарзандлари бўла туриб зериккан аёл нафратга лойиқдир», деган битикка юз карра ишонч ҳосил қиламан.

- Ўғилой ая, сиз ҳамма ҳавас қиладиган аҳил, пиру бадавлат хонадоннинг бекасисиз. Баъзи оилалардаги нохуш воқеаларнинг, ноаҳилликнинг сабабини нималарда деб ўйлайсиз?

- Аллоҳга шукрки, истиқлолимиз туфайли миллий урф-одатларимиз тикланиб, қадриятларимиз қарор топди. Халқимиз — болажон. Уларнинг орзу-ҳаваслари ҳам кўп. Бешик, суннат, никоҳ тўйлари деб тиниб-тинчишмайди. Ҳозирги давр талаби имкон даражасида бу маросимларни исрофгарчиликсиз ўтказиш. Лекин «мен сендан камми» қабилидаги «пойгалар» оилаларда қийинчиликларни юзага келтирмоқда. Тўйдан кейин куёвнинг туғилган куни, гапи, ҳайит кабиларда «тоғора мусобақалари» авж олади. Бешик тўйларини айтинг. Бу каби ҳеч қаерда йўқ ортиқча дахмазалар оилани мустаҳкамлаш ўрнига дарз кетказади.

Ҳозир ажралишлар содир бўлаётганидан ачинамиз. Аксарият оилаларда келиннинг бошқаларни менсимаслиги, куёвнинг мустақил фикрлай билмаслиги, кўпинча она йўриғига кириб, хотинини хўрлаши ҳам бунга сабаб бўлади. Тўй ва маъракаларнинг қандай ўтишига бефарқ бўлмаслигимиз, ортиқча дахмазаларни камайтиришимиз лозим. Ана шунда ёшларимиз турмуш қурган дастлабки кунлариданоқ ҳаётга файз-барака киради, оилада ҳам, қудалар ўртасида ҳам кўнгилхираликларга чек қўйилади.

- Онахон, бу йил Ҳаж сафарига бориб келибсиз.

- Раҳматли турмуш ўртоғим эрта оламдан ўтдилар. Ҳамма фарзандларининг камол топиб, обрў-эътибор, элнинг корига ярайдиган инсонлар бўлиб юрганларини кўролмадилар. Болаларим оталарига насиб этмаган яхши кунларни менга раво кўришди. Ҳажга бориб келдим.

Ота-онага қанча яхшилик ёки қанча эҳсон бўлса, уларнинг ҳаётлик вақтида қилиб, дуосини олиш керак. Баъзи кимсалар ота-она тириклигида ҳолидан хабар олмай, оламдан ўтгач, юз килолаб ош дамлаб, тарқатадилар. Бундай ишларни мен савоб эмас, риёкорлик деб ҳисоблайман.

- Беш келиннинг қайнонасисиз. Келинлардаги қайси фазилатларни ёқтирасиз?

- Тонг саҳарда туриб озодаликка интилган келинчакларни ёқтираман. Момоларимизнинг айтишича, келин тушган хонадон остонасидан фаришталар унинг тилакларига маҳтал, ҳозиру нозир тураркан. Покиза, покдомон, ёруғ хонадоннинг дарвозасидан ҳатто шайтонлар ҳам ҳатлашга журъат қилмасмиш. Шунинг учун бувижонларимиз шарқона удумларимизга кўра янги келинчакнинг субҳи козиб эшик очишига, озодалиги, саришталигига қараб эҳтиром қилганлар. Илойим, ана шундай келинларимиз, қизларимиз бахтимизга омон бўлишсин.

Оллоҳга беадад шукрлар бўлсинки, Ҳажнинг бутун ибодатларини адо этарканмиз, ўша муқаддас манзилларда ҳам мустақил Ватанимиз, халқимиз ва Президентимизнинг меҳр- далдасини сезиб турдик. Тенглар ичида тенг мамлакатимиз, давлатимиз борлигидан фахрландик. Оллоҳдан юртимизга янада равнақ, халқимизга бахт-саодат, ҳидоят тилаб, кўп-кўп дуолар қилдик.

Муҳаррам ЖАЛИЛОВА суҳбатлашди.

Ҳуқуқ жонкуярлари

ОТА ЎГИТИНИ ДИЛГА ЖО ЭТИБ...

- Анави девқомат йигитни танигандай бўлаяпман.

- Албатта танийсиз-да, ахир, у ўзимизнинг Сурат ака-ку! Аммо... йигитлик ёшини ўтаб, олтмишни қоралаб қолдилар.

- Қўйсанг-чи, ҳа-я... айтгандай...

Бу суҳбат шу кунларда Адлия вазирлиги биноси йўлагида қулоққа чалинган эди. Сурат ака ҳамкасб - биродарларини излаб келган пайт экан.

Дарҳақиқат, ишонгинг келмайди. Лекин наилож. Йиллар бир-бирини қувлаб ўтаверади. Инсон умри эса бамисоли дарё. Ҳужжатлар сўзлайди: Сурат Саидазимович Юсупов, 1940 йилда Сирдарё вилоятининг Мирзачўл шаҳрида туғилган...

Сурат ака республикамизда таниқли ҳуқуқшунос, прокурорликнинг оғир ва мураккаб чорраҳаларини босиб ўтган, кўплаб шогирдлар етиштирган марҳум Саидазим Юсуповнинг фарзанди. Касб танлашда ота намуна ва ўрнак бўлган. Падарнинг эзгу ишларида давомчи бўлиш бахти насиб этган фарзанд доимо ютган.

Сурат Тошкент Давлат Университетининг ҳуқуқшунослик факультетида ўқиб юрган кезларида ота шундай деган эди: «Ўғлим, ҳуқуқшунослик ортида катта ҳуқуқ, халқ олдида чексиз масъулият юкланган бўлади. Ҳуқуқ ортида инсон тақдири, дарду ташвиши туради. Қонун, виждон, адолат деган туйғуларни ҳеч қачон унутмагин!» Бу сўзларни ўғил қалбига жойлади. Ҳанузгача ўзига ҳамроҳ қилди, фаолиятида амал қилди. Шогирдларига, ўз фарзандларига ўтказди.

У меҳнат фаолиятини, 1963 йилда олий ҳуқуқшунослик дипломини олгач, Тошкент вилоятида адвокатликдан бошлади. Бир йилдан сўнг прокуратура идораларига ишга ўтказилди. Тошкент шаҳар туман прокуратураларида 8 йилдан ортиқ энг мураккаб касб - терговчилик қилди. Орада ҳарбий хизматга чақирилиб, йигитлик бурчини ҳам ўтаб қайтди.

1972 йилда Ўзбекистон Республикаси прокуратураси марказий маҳкамасига масъул лавозимга ўтказилди, бу ерда тўққиз йил ишлади. Сўнг Тошкент шаҳар суди судьяси вазифасини қабул қилиб олди. 1984 йилда пойтахт вилояти судининг раиси ўринбосарлиги Сурат акага насиб этди. Бу масъулиятли, кенг кўламли ва мураккаб вазифада, мана 16 йилдан буён шараф билан меҳнат қилиб келмоқда.

Сурат Саидазимович Юсупов инсонлар тақдири, адолат мезони, қонун устуворлиги йўлида ишлайвериб, энг нозик қалб орзуси - ота насиҳатини бузмаганлигидан бир энтикса, ватанимиз мустақилликка эришгандан сўнг янада ғайрат билан хизмат қила бошлади. Бу иккала қудрат унга янгича куч берди. Шу аснода... олтмишни уриб қўйганини билмай қолибди. Билмай қолган бўлсангиз, билдирамиз, эслатамиз. Сурат ака, Сиз муборак довондан ошаяпсиз. Бу ёғида ҳам ота дуоси, халқ ҳурмати, адолат мезони, мустақиллигимиз шабадаси, шогирдлар ва фарзандлар меҳри Сизга қувват бериб, бардамликни ҳамроҳ қилишаверсин.

Аммо... дўст-ёрларингизга шу қутлуғ кунингизда атаганингиз, ўзбекона, қора қўчқорнинг карт думбаси босилган паловхонтўрани дамлашни унутманг. Биргалашиб, даврангизни тўлдирамиз.

Бир гуруҳ дўстлари ва ҳамкасблари

КЕЛГУСИ СОНДА:

СИРЛИ ТОВУҚ

Ёки тухум сиртидаги ёзувлар

Кеча ҳамкасбимиз боқаётган товуғининг тухумидан бир дона олиб келди. Ажабо, тухумга араб имлосида сўзлар ёзилган эди...

Илхом АХМЕДОВ

СУИҚАСД

Қисса

(Боши ўтган сонда) Замон Али гапиришдан тўхтади. Терговчи унинг ҳикоясини бўлишни истамай, давом эттираверинг, дегандай жимгина тикилиб ўтираверди. Замон Алининг хаёлидан барибир гапларимга ишонмасангиз кераг-ов, деган фикр ўтди. Зоҳиров унинг ҳолатини тушуниб, чўнтагидан «ХОН» сигаретасини олиб, чекасизми, маъносида суҳбатдошига тутди. Суратгир ўзимда ҳам бор, демоқчи бўлди-ю, яна бунақа пайтларда шерикнинг райини қайтариш одобдан эмаслигини ўйлаб, қўл узатди. Коридорда қадам товушлари эшитилди. Эшик очилиб, бояги олифтанамо йигит кўринди.

- Нима дейсан? - зарда қилди унга Зоҳиров.

- Расуловнинг иши бўйича иккита гувоҳ келган экан, - жавоб берди йигит.

- Нега чақиртирдинг? - жеркиб берди терговчи. У суҳбатнинг узилиб қолганлигидан норози эканлиги шундоққина билиниб турарди. - Расуловинг тергов изоляторида бирор ҳафта зиёдроқ турса ҳеч нарса қилмайди. Барибир қамалиши аниқ. Айт, душанба куни келишсин. Э-э, шошма-шошма, гувоҳлар дединг-а.

Йигит бошини қимирлатди.

- Гумашталари эмасми, мабодо?

- Билмадим, - жавоб берди йигит.

- Кимлар экан?

Йигит қўлидаги чақирув қоғозларини унга узатди. Зоҳиров қоғозларга қараб, чақирилганлар айбланувчининг шерикларими ё чиндан ҳам гувоҳлар эканлигини аниқ эслай олмади шекилли, сейфдан қалин папка олиб, шогирдига узатди.

- Қараб кўр-чи, нима учун чақирилган экан.

Улар ўз иши билан машғул экан, Замон Али туриб, дераза олдига келди-да, домла Қаршибоев билан бўлиб ўтган ўша биринчи учрашувларни аниқроқ эслашга уринди. Аммо хонани тобора тўлдириб бораётган тамаки тутуни хотираларни мавҳумлаштириб турган туманли пардани баттар қуюқлаштирарди. Фақат қулоғи остида домланинг «Ўша даврларда ҳам сизга ўхшаш суратгирлар бўлса қанийди, ҳеч ким ҳеч қачон ҳеч қандай маълумотни ўзгартира олмаган бўларди» деяётгани бот-бот такрорланаётгандай бўларди.

Бу орада ёрдамчи йигит бошлиғидан топшириқни олиб чиқиб кетди.

Кулдонда эзғиланган сигарет қолдиғидан кейин тутун сийраклаша борди. Шунда Замон Алининг ёдига ўша суҳбатнинг давоми бироз тутқич бергандай бўлди...

Дарвоқе, - деганди ўшанда Қаршибоев бироз маъюс тортиб. - Тарихни ўзгартириб, ўзлари учун керакли кўринишда сохталаштириб кўрсатишга биз тарихчилар ва сиёсатчилардан бошқа ҳеч ким кўпроқ уринмаган. Сизга ўхшаш журналист ва ёзувчилар ўз асарларини яна шунга асосланиб яратишган. Сизга аниқ маълумотларни ҳам кўрсатишим мумкин. Айтайлик, тарихда ўзининг муқим ўрнига эга бўлган мана шу Хўжа Аҳрор Валидай шахснинг номини ҳам балчиқларга булаб, ўша даврнинг бошқа бир ёрқин юлдузи бўлган Мирзо Улуғбек билан ўзаро келишмовчилик вазиятида кўрсатиб келишган. Мирзо Улуғбекнинг ўлимида Хўжа Аҳрорнинг иштироки борлиги ҳақидаги уйдирмани тиқиштириш нари турсин, бу фитнада ҳатто уни шахсий раҳнамоликда айблаб келишган. Аслида эса ҳечам бундай бўлмаган. Хўжа Аҳрор Самарқандга Улуғбек ҳукмронлигидан кейинги йилларда келган...

Қаршибоев ўша пайтларда Самарқанд тахтида ўтирган қандайдир икки шаҳзодани тилга олганди Замон Али қанчалик уринмасин, уларнинг номини эслай олмади.

- Майли, шарт эмас, - далда берди терговчи. - Давом этаверинг.

Замон Али суҳбатнинг давомини хотирасида тиклашга уриниб, ўйланиб қолди. Зоҳиров унинг фикрини бўлмаслик учун ҳеч қандай савол бермади.

Ўшанда домла эътиборга лойиқ яна бир гапни айтганларини эслайман, - давом этди Замон Али бироз жимликдан сўнг. - Хўжа Аҳрор улкан дин арбоби, катта ер эгаси бўлиш билан бир вақтда ўз даврининг йирик тадбиркори ҳам бўлган. У кишининг бир неча дўконлари, ҳаммомлари, шунингдек, ҳозирги кунда ҳам беқиёс аҳамият касб этиши мумкин бўлган қоғоз ишлаб чиқарувчи корхоналари мавжуд бўлган. Бундан ташқари Хўжа Аҳрор ижтимоий-сиёсий ҳаётда ҳам фаол қатнашар, халқ билан подшолик ўртасидаги кескинликни юмшатишга интилар эканлар. У киши «мардуми шаҳр», яъни фуқаро билан ҳукмдорлар ўртасида зулм ва адоватни тўхтатиб тура олишга қодир бўлган шахс туриши лозим. Подшоларни шариат қонунларини бузмасликка даъват этиш даркор, акс ҳолда улар инқирозга учрайдилар, деб ҳисобланар экан.

Замон Али яна жимиб қолди.

Зоҳиров бу гапларнинг ҳаммасини ҳам сўроқ протоколида қайд этиш шарт бўлмаса-да, ҳарқалай Қаршибоевнинг шахси, унинг руҳий олами, дунёқараши, ички дунёси ҳақида тузукроқ тасаввур ҳосил қилиш учун тоқат қилиб тинглашга мажбур эди. Кўнглининг бир четида Қаршибоевни тириклик пайтидаёқ таниса-да, у билан бирор марта бўлсин бафуржа гаплашмагани, акс ҳолда бу мавзудаги гапларни у кишининг ўз оғзидан эшитиш анча мароқлироқ бўлиши мумкинлигини ўйлаб афсусланди. Начора, ҳаётнинг ёзилмаган қонунларидан бири ҳам шундай. Қаердадир ёнгинангда антиқа мевали дарахт борлигини эшитиб, билиб юрасан. Бошқалар унинг мевасидан истеъмол қилиб, мақтаниб юрганлигини эшитасану сенинг ҳам кўнглинг тусаб қолади. Аммо дарахт энди ҳосилдан қолган бўлади.

- Ҳамма кетиб бўлгандан кейин ҳам биз домла билан хиёбон бўйлаб анча сайр қилдик, - давом этарди Замон Али. - Бир неча кўринишларда суратларини олдим. Биласизми, ҳайкал қанчалик чиройли бўлмасин, барибир менинг кўнглим тўлмади, - дедилар домла. Мен, нега энди, дегандай ажабланиб қарадим. - Биласизми-йўқми, йигирма-ўттиз йиллар олдин бу ерлар чўл эди, давом этдилар домла. - Кейин бу ерлар ўзлаштирилиб, туман маркази шу ерга кўчирилди. Бу ерларнинг обод қилиниши яхши иш албатта. Аммо барибир ҳар нарсанинг ўз ўрнида бўлгани ундан ҳам яхшироқ-да. Ҳайкални аслида эски туман марказида Хўжа Аҳрор масжиди олдидаги майдонда қўйишса, айни муддао бўларди, - Султон Али бироз жимиб қолди, сўнг, - умуман, бу гапларга қанча вақт ўтиб кетди. Терговингизга ҳечам алоқаси бўлмаса керак, - деб қўшиб қўйди.

- Йўқ-йўқ, нега энди, эътироз билдирди Зоҳиров. - Терговда ишни ҳар томонлама, тўлиқ ва объектив ўрганиш лозим деган тушунча бор. Шунга кўра ҳеч бир гапингизни эътибордан четда қолдирмаслигимиз керак. Сиз хижил бўлмай, билганларингизнинг ҳаммасини айтаверинг.

- Биринчи учрашувимизда бўлиб ўтган гапларнинг ҳаммаси шу. Ҳа, айтганча, ўша куни биз тумандан шаҳарга у кишининг машиналарида бирга қайтдик. Ўшанда Алишер Навоийнинг ҳайкалини кўрсатиб, бу меъморларнинг яна битта эътиборсизлигини кўраяпсизми, шу ҳайкални ҳам тескари қўйишган. Бу ер шаҳарнинг Қарши томондан кириб келаверишдаги дарвозаси ҳисобланади. Ахир, мусулмончиликда эшикдан кираётган ва чиқаётган кишига ҳеч орқа ўгириб туришганми, дедилар. Кейин мен меҳмонхона олдида хайрлашиб, тушиб қолдим.

Зоҳиров жилмайди. Ҳақиқатан ҳам илгари бу ҳайкал суратгир айтгандек ҳолатда турарди. Зоҳиров уни қачон тўғрилаб қўйишганини эслай олмади. Эҳтимол, бунда ҳам Қаршибоевнинг фикри ҳисобга олингандир, ўйлади у. Бир қарашда аҳамият бериб ўтирмаса ҳам бўладигадек кўринган оддий ҳақиқатни ўша вақтларда англаб етмаганлигини тушунди. Шундагина у ўзининг бунақа масалаларда лаёқатсиз эканлигини пайқади ва ўзининг бу ожизлиги ҳозирги ишида мабодо панд бериб қўймасмикан, деган хаёлга борди.

Суратгирнинг гаплари ростми, ёлғонми, ҳозирча бир нарса дейиш қийин. Нима бўлганда ҳам ҳаммасини тоқат билан эшитиш, бирор бир шубҳали жойини илғаб қолгандагина гапни ўшанинг атрофида айлантириш керак. Чалғитаяптими, йўқми, ана шундагина пайқаш мумкин.

- Ўзингиз-чи, ўзингиз у кишига нималар дегандингиз ўшанда?

- Ҳозир эслай олмайман, - деди Замон Али. - Одатда биз журналистлар кўпроқ суҳбатдошни гапиртиришга ҳаракат қиламиз. Эҳтимол, шу мақсадда саволлар берган бўлишим мумкин.

Ҳа, ана энди чалғитаяпти, кўнглидан ўтди Зоҳировнинг.

- Масалан?

- Масалан... - Замон Али лабини чўччайтириб елка қисди. - Масалан, у киши уларнинг ҳаммасини менинг саволларим асосида гапирган бўлишлари мумкин. Аммо мен қандай савол берганимни мутлақо эслай олмайман.

Иккаласи яна жимиб қолишди. Қочган ҳам, қувган ҳам худо дегандай, бири рўпарасида турган катта балиқни илинтира олувчи тузукроқ хўрак топа олиш тугул, ҳатто бу хўракнинг ўзини ушлаб тура оладиган муносиб қармоқ топа олмаганлигидан, иккинчиси эса ўзининг айби нимада эканлигини мутлақо тушуна олмай хуноб эди.

- Ундан кейин-чи?

- Ундан кейин Францияда, Амир Темурнинг 660 йиллик юбилейи тантаналарида учрашгандик. Мана бу суратни ўша ерда туширганман.

- Унда нималар ҳақида гаплашгандинглар?

- Салом-алик, дўстона сўрашишдан бошқа деярли ҳеч нарса.

- Нега энди? Бегона юртда ватандош билан кўришиш...

- Жуда мароқли бўлади, - Зоҳиров гапини тугатмай, бу ёғини илиб кетди Замон Али. - Сизни бу ерда учратаман деб сира ўйламагандим, жуда хурсандман, дегандилар ўшанда Қаршибоев. Хўжа Аҳрор ҳақидаги суҳбатимиз эсингиздами? Амир Темур тўғрисида ҳам худди ўшандай мулоҳазаларни юритиш мумкин. Аждодларимизни жаҳон олимлари қанчалик қадрлашини кўраяпсизми. Худога шукрки, шу кунларни кўриш ҳам насиб қилган экан. Сиз билан бу ҳақда гаплашадиган гаплар жуда кўп эди-ю, аммо ҳозир вақтни бой бермаслигимиз, кўпроқ бу ердагилар билан мулоқотда бўлишимиз керак. Худо хоҳласа, уйда ҳали кўп гаплашамиз, дедилар домла.

- Яна-чи?

- Бўлди. Бошқа ҳеч нарса. Шу билан хайрлашдик. Домла айтганларидек, у ёқдагилардан кўпроқ олишга ҳаракат қилгандик.

Ҳа-а, ана энди алдаётган бўлиши мумкин. Эҳтимол, ана шу ерда иккаласининг гапи қочгандир. Наҳотки, ақалли ярим соат гаплашиш учун вақт топилмаса.

- У кишидан кичикроқ интервью олишга ҳаракат қилмадингизми? - гапни айлантирмоқчи бўлди Зоҳиров.

- Журналист билан фотографнинг фарқига борасизми ўзи? - тутақа бошлади Замон Али. - Интервьюни қаламкаш журналистлар олади. Мен эса оддий фотографман. Фо-то-граф. Мен фақат суратга тушираман, холос. Ҳатто сурат остидаги ёзувларни ҳам кўпинча редакциядагиларнинг ўзлари келиштириб ёзишади.

Рост айтаётганга ўхшади-ёв, ўйлади энди Зоҳиров. Буни қара-я, ҳатто шунинг ҳам фарқига бормас эканман.

- Майли, қизишманг, юпата бошлади ўзи ҳам бироз ҳовуридан тушган терговчи. - Одам тушунмагандан кейин... Сизнинг соҳангизни билмасам. Мана, ўзингизнинг қаламкаш ҳамкасбларингиз ҳам бизнинг ишимизни доимо нотўғри кўрсатишади-ку.

Замон Алининг қошлари чимирилиб, савол назари билан қаради.

- Айтайлик, мана шу одам ўлдириш факти бўйича, - гапига изоҳ бера бошлади Зоҳиров. - Қайси детектив кинони кўрманг, терговни милиция ходими олиб боради.

- Нима қипти?

- Ана кўрдингизми? Аслида бундай эмас-да. Тўғри, милиция бунга ёрдам беради. Бусиз мумкин ҳам эмас-да. Аммо терговни прокуратура терговчиси олиб боради.

- Билмаган эканман, - бош тебратди Замон Али.

- Бирга-бир-а? - кўзларини қисиброқ қаради Зоҳиров.

Вужудга келган озгина кескинлик юмшаб, ўрнини енгилгина жилмайиш эгаллади. Шундагина Замон Али суҳбатдошининг кўнгли беғубор, ўзига нисбатан ҳеч қандай адоват туймай, фақат иши юзасидангина мана шундай жиддий муомалада бўлишга мажбур эканлигини, ўз билганларини оқизмай-томизмай айтиб берсагина шу одам, фақат шу одам уни бу кўринмас сиртмоқ домидан қутқариб қола олишини англади.

- Ҳеч бўлмаса йўлда гаплашгандирсизлар?

- Бошқа-бошқа рейсларда бориб-қайтганмиз.

- Шундан бошқа ҳеч учрашганларинг йўқми?

- Нега энди? Қаршибоевнинг ижодий фаолияти вақтидаги мана бу суратни тушириш вақтида учрашганмиз-ку.

- Ана шуни гапиринг-да.

- Марказий матбуотнинг йўлланмаси билан Оролга кета туриб, бир-иккита суратларни ташлаб кетиш учун йўл-йўлакай вилоят газетасига ҳам кириб ўтдим. У ердагилар Қаршибоевнинг юбилейи муносабати билан ҳозирги айтган суратларимни етказишни сўрашган эди. Муҳарририятга келганимда у ердагилар бизнинг бош фотомухбиримиз бетоб бўлиб қолди, домлани ижодий иш жараёнида ҳам битта суратга олиб берсангиз, деб илтимос қилишди. Кўндим. Домла билан қўнғироқлашиб, келишилган вақтда бордим. Ўзимга керакли ҳолатларда бир неча суратларини олдим. Шу, тамом. Энг кейинги учрашувимиз шу эди.

- Нималар ҳақида гаплашдинглар?

- Яна деярли ҳеч нарса ҳақида десам, барибир ишонмасангиз керак. Чунки энди менинг вақтим зиқ, сафарим кечикаётган эди. Фақат хайрлашиб кетишим олдидан у киши, бир минутга шошманг, дедилар-да, бир тахлам қоғозларни олиб, менга бердилар. «Ука, илтимос, шуни марказий газеталардан бирортасида чиқартиринг. Эҳтимол мен излаган одам топилиб қолар. Шунда жуда савоб иш қилган бўлардингиз-да», дедилар.

- Чиқартирдингизми?

- Йўқ. Сурат билан бирга вилоят газетасига редакциясига олиб борган эдим, у ердагилар кўриб, «Шуни бизга қолдириб кетинг. Газетамизда фойдаланишимиз мумкин. Қайтишингизда олиб кетарсиз», дейишганди, қолдирдим.

(Давоми бор)

МУАССИС
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

Бош муҳаррир Файзулла ҚИЛИЧЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ
Ғайбулло РАҲИМОВ
Парахат АЙТНИЁЗОВ
Бурхон БЕКМИРЗАЕВ
Шавкатжон МАВЛОНОВ
Неъмат АМИНОВ
Абдил ТЎХТАШЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
Сирожиддин РАУПОВ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Узоқ БОЗОРОВ
Элмурод МУТАЛХЎЖАЕВ
Тўхтамурод ҲАСАНБОЕВ
(масъул котиб)
Миршоҳид МИРҲАМИДОВ
Нормейли НОРПЎЛАТОВ

Индекс: 646882
«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририятида саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усули билан «ШАРҚ» нашриёт матбаа концерни босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-406 Тиражи-10.000. **Босишга топшириш вақти 21.00 Босишга топширилди 20.00**

Навбатчи:
А.ХЎЖАМОВ
Компьютерда оригинал макет тайёрловчи:
У. ДЎСМАТОВ
Компьютерда матн терувчи:
М. ДЎСТОВА

700047, Тошкент шаҳри, Сайилгоҳ кўчаси 5.
Тел,факс: (371) 133-34-41
«Инсон ва қонун» газетаси 1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141- сон билан рўйхатдан ўтган.